

«ՔԻՄԻԱ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ

լաբորատոր աշխատանքների ձեռնարկ
ուսուցիչների համար

(10-րդ դասարան)

Հեղինակներ

Արմեն Գալստյան, Վիտուշ Սարգսյան, Արեգա Գալստյան,
Հայարփի Սիմոնյան

Բովանդակություն	Էջ
1. Գազի մոլային ծավալի որոշում	9
2. Թթվահիմնային տիտրում	13
3. Ֆոսֆորական թթվի չեզոքացման էնթալպիայի որոշում	20
4. Ռեակցիայի կարգի որոշում	26
5. Էլեկտրոլիտների և ոչ էլեկտրոլիտների էլեկտրահաղորդականության(ԷՀ) չափում	31
6. Թթուների, հիմքերի և աղերի 0.1 Մ լուծույթների pH-ի որոշում ունիվերսալ հայտանյութի և/կամ սարքի օգնությամբ	38
7. Նատրիումի հիդրոկարբոնատի տիտրումը թթվով:	45
8. Ջրածնի ստացում և դրա հատկությունների ուսումնասիրություն	50
9. Վերօքս տիտրում. ժավելաջրի անալիզ	56
10. Հալոգենիդ իոնների հայտնաբերում (Cl ⁻ , Br ⁻ , I ⁻ , F ⁻)	64
11. Թթվածնի ստացում կալիումի պերմանգանատի քայքայումից և դրա որակական հայտնաբերում	69
12. Ծծմբի (IV) օքսիդի ստացում ծծմբի այրմամբ և դրա հայտնաբերում	73
13. Անիոնների որակական ռեակցիաներ	77
14. Ամոնիակի ստացումը և հատկությունների ուսումնասիրումը	82
15. Ջրի ընդհանուր կոշտության որոշում տիտրման եղանակով	86
16. Կատիոնների որակական հայտնաբերում (Ba ²⁺ , Al ³⁺ , Fe ²⁺ , Fe ³⁺ , Ca ²⁺ , Zn ²⁺ , Mg ²⁺)	92
17. Մետաղների իոնների նույնականացում բոցի գույնի թեստով	100
18. Մետաղների հարաբերական ակտիվության որոշում	106
19. Իոնների հայտնաբերում	113

Մեջբերում «ՔԻՄԻԱ» ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՓՈՐՁՆԱԿԱՆ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉ ԵՎ ԾՐԱԳՐԵՐ»-ից

5.2 «Քիմիայի» ուսուցումը լիարժեք իրականացնելու համար դպրոցները պետք է՝

- ունենան կահավորված ուսումնառության ապահով միջավայր, որտեղ առկա են սառը ջուր, էլեկտրական հոսանքի աղբյուրներ, լվացարաններ, հատուկ ծածկույթով սեղաններ, ցուցադրման սեղան, քարշիչ պահարան, ուսումնական մոդելներ, ցուցապատատոներ և ցուցադրման հարմարություն, օրինակ՝ պրոյեկտոր, բարձրախոսներ, սենյակը մթնեցնող վարագույրներ և այլն,
- ապահովեն ծրագրում նշված փորձարարական, մոդելավորման և այլ գործնական աշխատանքների համար պահանջվող սարքեր և նյութեր,
- ունենան անհրաժեշտ քանակությամբ համակարգիչներ՝ ծրագրով նախատեսված հետազոտական աշխատանքները վիրտուալ միջավայրում S2S համապատասխան գործիքների և փաթեթների կիրառմամբ իրականացնելու համար,
- ստեղծեն միջավայր, որտեղ հարմար լինի աշխատել խմբերով, հավաքել և պահել հետազոտության համար անհրաժեշտ նյութերը և ներկայացնել շնորհանդեսներ:

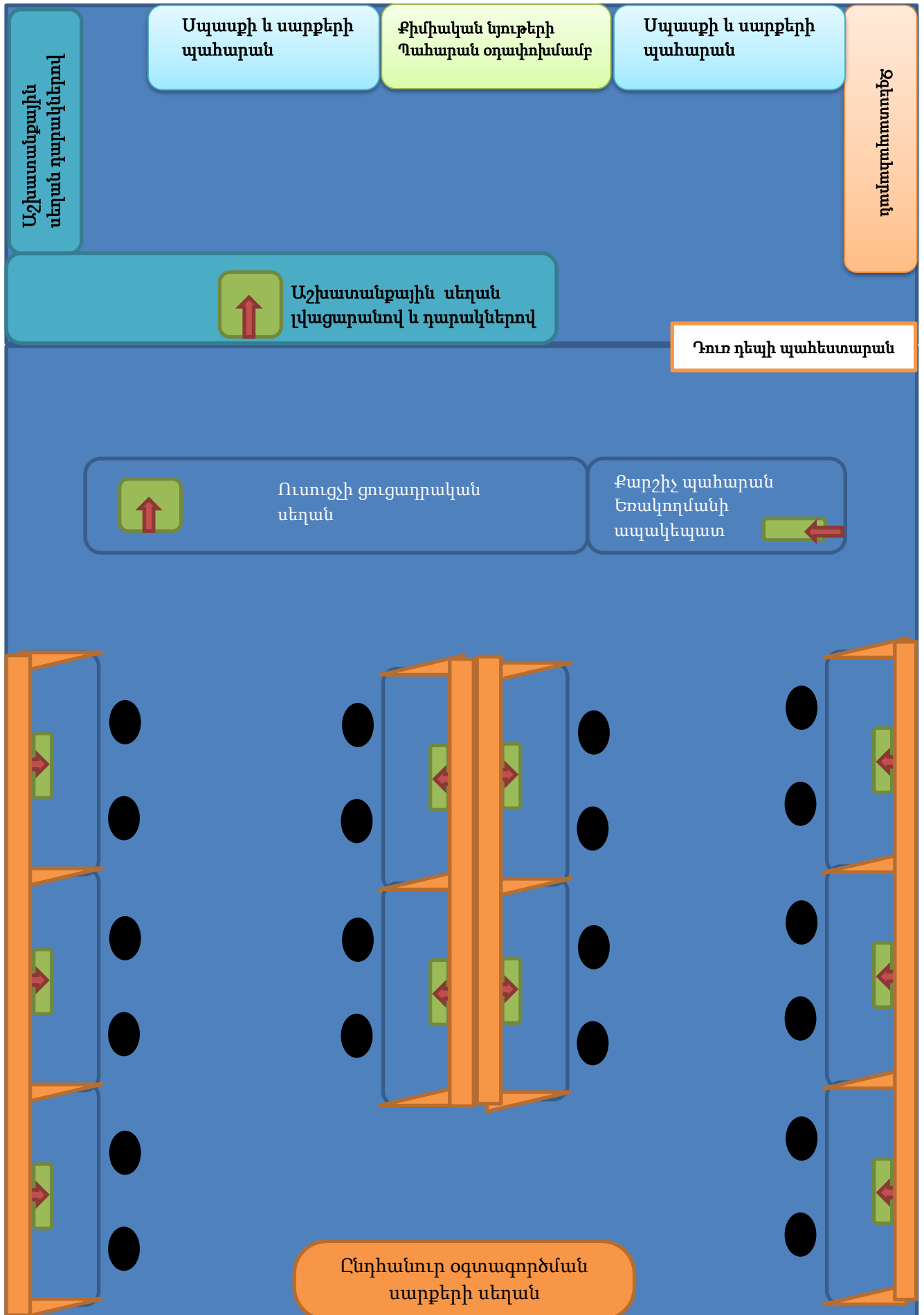
Լաբորատորիան և օժանդակ սենյակը (պահեստարան) պետք է ունենան անկախ օդափոխման համակարգ:

Ցանկալի է, որ լաբորատորիայի և օժանդակ սենյակի (պահեստարանի) հատակը լինի սալիկապատ:

Լաբորատորիայի դուռը պետք է բացվի դեպի դուրս:

Լաբորատորիայում կրակմարիչի առկայությունը խիստ պարտադիր է:

Լաբորատոր սենյակի նախագիծ 20 աշակերտի համար

անվանում	բնութագիր
Լաբորատոր գույք	
Քարշիչ պահարան	Եռակողմանի ապակեպատ
	Լվացարանով, համապատասխան շարժիչով
Լաբորատոր աշակերտական սեղաններ	Լվացարանով, ծորակները բարձր ծայրին ռետինե խողովակ միացնելու համար անցում, փոփոխական 220 Վ ջրամեկուսացված վարդակներով, ըստ նախագծի
Աթոռ	Բարձրությունը կարգավորվող, մեջքով, կոշտ
Ուսուցչի ցուցադրական սեղան դարակներով	Լվացարանով, փոփոխական 220 Վ և հաստատուն 12 Վ վարդակներով, ըստ նախագծի
Ընդհանուր օգտագործման սարքերի սեղան	ըստ նախագծի
Պահեստարան	
Աշխատանքային սեղան	լվացարանով և դարակներով, ներառյալ՝ շարժական
Աշխատանքային սեղան	դարակներով, ներառյալ՝ շարժական
Քիմիական նյութերի պահարան՝ օդափոխմամբ	Միացված օդափոխման համակարգին
Սպասքի և սարքերի պահարան	Տարբեր տեսակի և չափսի դարակներով, ներառյալ՝ շարժական
Զգեստապահարան	Դարակներով և կախիչների համար նախատեսված ձողով
Սառնարան	Ընդհանուր ծավալ՝ ~135 լ Սառնարանի ծավալ՝ ~90 լ Սառցախցիկի ծավալ՝ ~45 լ

**ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱՅՈՒՄ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ**

Քիմիայի լաբորատորիա մտնելուց առաջ անպայման անհրաժեշտ է ծանոթանալ և տիրապետել անվտանգության կանոններին՝ դժբախտ դեպքերից խուսափելու համար:

- 1) Քիմիայի լաբորատորիայում աշխատելիս պետք է հագնել աշխատանքային վերնազգեստ (խալաթ), որը պետք է միշտ կոճկված լինի, իսկ անհրաժեշտության դեպքում հագնել ձեռնոցներ և կրել պաշտպանիչ ակնոց: Երկար մազերը պետք է հավաքված լինեն:
- 2) Լաբորատորիայում խստիվ արգելվում է ուտել և խմել: Մաստակ ծամելն անթույլատրելի է:
- 3) Քիմիական նյութերով լցված բոլոր անոթները պարտադիր պետք է ունենան պիտակ, որի վրա գրված լինեն նյութի անվանումը և քիմիական բանաձևը:
- 4) Քայքայիչ նյութերը (թթուներ և հիմքեր) մաշկի վրա ընկնելու դեպքում անհրաժեշտ է անմիջապես լվանալ հոսող, առատ ջրով: Այնուհետև թթվի դեպքում մշակել սոդայի նոսր լուծույթով, իսկ ալկալու դեպքում՝ բորաթթվի կամ քացախաթթվի նոսր լուծույթով:
- 5) Առանց ուսուցչի թույլտվության՝ չի կարելի իրար խառնել կամ տեղափոխել քիմիական նյութերը:
- 6) Եթե թթուն կամ ալկալին ընկել են աչքի մեջ, անհրաժեշտ է անմիջապես, կռանալով լվացարանի վրա, լվանալ աչքերը հոսող ջրով:
- 7) Ոչ մի դեպքում քիմիական նյութերը չբռնել ձեռքով: Այդ նպատակի համար օգտվեք գդալից, բահիկից, թիակից կամ նրբունեղից:
- 8) Խիստ արգելվում է համտեսել քիմիական լաբորատորիայում պահվող նյութերը, եթե անգամ առօրյա կյանքում այդ նյութերն օգտագործվում են սննդի մեջ (կերակրի աղ, շաքար և այլն):
- 9) Թունավոր և տհաճ հոտ ունեցող նյութերով փորձերը կատարել քարշիչ պահարանում:
- 10) Որոշ գազային նյութեր կամ քիմիական նյութերի գոլորշիներ ներշնչելիս առաջանում են թունավորումներ: Այդ պատճառով քիմիական լաբորատորիայում

հոտավետ գազերի և գոլորշիների հոտը որոշելու համար անհրաժեշտ է դրանք ձեռքով մղել դեպի քիթը և հոտ քաշել հեռվից:

- 11) Կատարել փորձեր միայն մաքուր անոթներով: Քիմիական սպասքը միշտ պետք է խնամքով մաքուր լվանալ:
- 12) Քիմիական նյութերով լցված անոթները բացելիս կափարիչը պետք է այնպես դնել, որ սեղանը չկեղտոտվի:
- 13) Խստիվ արգելվում է կոյուղի թափել ֆիլտրի թուղթը, բամբակը կամ կոտրված ապակեղենի կտորները, ինչպես նաև քիմիական նյութերի լուծույթներ ու օրգանական հեղուկ նյութեր: Բոլոր թափոնները պետք է հավաքվեն համապատասխան ձևով պիտակավորված փակվող տարայի մեջ:
- 14) Փորձերն սկսելուց առաջ անհրաժեշտ է աշխատանքային սեղանի վրայից հեռացնել ավելորդ ամեն ինչ:
- 15) Չի կարելի, առանց նախապես լվացած ձեռքերի, դիպչել մարմնի տարբեր մասերին՝ դեմքին, աչքերին և այլն:
- 16) Ոչ մի դեպքում պիպետով նմուշառումը չիրականացնել բերանով: Միշտ օգտագործել դրա համար նախատեսված տանձիկ:
- 17) Լաբորատորիայից դուրս գալուց առաջ անպայման ձեռքերը լվանալ օձառով:

Քիմիայի ամբողջ դասընթացը հասկանալու և յուրացնելու համար անհրաժեշտ է, տեսական նյութի ուսումնասիրությանը զուգընթաց, կատարել ծրագրում ներառված բոլոր գործնական և լաբորատոր աշխատանքները:

Քիմիական փորձը հաջող և անվտանգ կատարելու նպատակով անհրաժեշտ է հիշել և պահպանել քիմիայի լաբորատորիայում աշխատելու անվտանգության տեխնիկայի բոլոր կանոնները:

Յուրաքանչյուր գործնական աշխատանքին պատրաստվելիս աշակերտը՝

- ա) կրկնում է դասագրքի համապատասխան տեսական նյութը (տեսությունը),
- բ) ծանոթանում է աշխատանքի բովանդակությանը,
- գ) աշխատանքային տետրում համառոտագրում է աշխատանքի բովանդակությունը, ծանոթանում է սարքավորումներին, վերհիշում է ռեակցիաների հավասարումները: Ինչպես նաև աշխատանքային տետրում տեղ է թողնում դիտարկումների և հետևությունների համար, որոնք կկատարվեն լաբորատոր աշխատանքն ավարտելուց հետո,
- դ) կրկնում է անվտանգության տեխնիկայի կանոնները, սովորում է նոր կանոններ, եթե դրանք անհրաժեշտ են տվյալ աշխատանքի համար:

Յուրաքանչյուր աշակերտ գործնական առաջադրանքը պետք է կատարի իր համար նախատեսված աշխատանքային տարածքում, համապատասխան սարքավորումներով և նյութերով: Անհրաժեշտ է պահպանել տարածքի մաքրությունը: Նյութեր թափելու դեպքում մաքրել անձեռոցիկով, ապա խոնավ լաթով: Կանչել լաբորատորիայի պատասխանատու անձին (ուսուցիչ կամ լաբորանտ):

Կարևոր է, որ աշակերտները լաբորատոր աշխատանքն իրականացնեն առանց շեղվելու տրված առաջադրանքից, այսինքն՝ ձեռք չտան ծորակներին, փորձին չվերաբերող նյութերին և սարքերին:

Լաբորատոր փորձ 1

10-րդ դասարան

Թեմա՝ Նյութի ֆիզիկական վիճակները

Գազի մոլային ծավալի որոշում

(45 րոպե)

Փորձի նպատակն է գտնել մեկ մոլ ածխածնի երկօքսիդ գազի ծավալը:

Անվտանգության կանոններ

- Համոզվել, որ գազատար խողովակը խցանված չէ:
- Էթանաթթվի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և պաշտպանիչ ակնոց կրել:
- Եթե անհրաժեշտ է պատրաստել նոր գազատար խողովակ, պետք է ցուցաբերել մեծ զգուշություն, երբ ապակե խողովակն անցկացվում է ռետինե խցանի միջով: Անհրաժեշտ է օգտագործել հարմար քսանյութ:
- Կշեռքի վրա տեղադրել փորձանոթի կալան կամ 250 մլ բաժակ, որպեսզի ապահովի փորձանոթի անվտանգությունը կշռելու ընթացքում:

Անհրաժեշտ պարագաներ

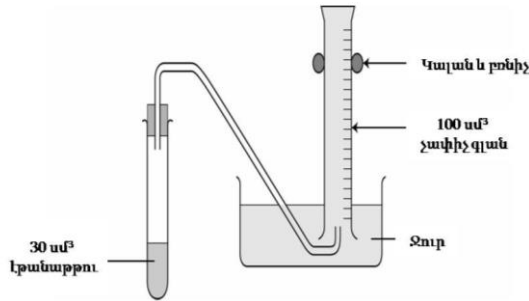
- Ջերմակայուն փորձանոթ
- Կալան և բռնիչ
- Ջերմակայուն փորձանոթի համար գազատար խողովակով միացված խցան
- Ջրային բաղնիք գազը հավաքելու համար
- 100 սմ³ չափիչ գլան
- 50 սմ³ չափիչ գլան
- Փորձանոթ
- Կշեռք (հարյուրերորդական ճշտությամբ)

Նյութեր

- 250 սմ³ 1 մոլ դմ⁻³ էթանաթթու
- 2 գ կալցիումի կարբոտանի փոշի

Փորձի ընթացքը

Հավաքել սարքը, ինչպես ցույց է տրված նկարում:

1. Ջերմակայուն փորձանոթի մեջ լցնել 30 սմ³ 1 մոլ դմ⁻³ էթանաթթու (քացախաթթու):
2. Այլ փորձանոթի մեջ լցնել մոտ 0.05 գ կալցիումի կարբոնատ և զգուշորեն կշռել այն:
3. Հեռացնել ջերմակայուն փորձանոթի խցանը և դրվա մեջ լցնել կալցիումի կարբոնատը:

Արագ փակել ջերմակայուն փորձանոթը խցանով:

4. Երբ ռեակցիան ավարտվի, չափել չափիչ զլանում հավաքված գազի ծավալը:
5. Կրկին կշռել փորձանոթը, որը պարունակում էր կալցիումի կարբոնատ:
6. Կրկնել փորձը վեց անգամ՝ ամեն անգամ մեծացնելով կալցիումի կարբոնատի զանգվածը մոտ 0.05 գ-ով: Կալցիումի կարբոնատի զանգվածը չպետք է գերազանցի 0.4 գ-ը:

Արդյունքների վերլուծություն

1. Գրանցել արդյունքները:
2. Կառուցել հավաքված ածխածնի երկօքսիդի ծավալի (y) կախվածության գրաֆիկը կալցիումի կարբոնատի զանգվածից (x): Գծել լավագույն միջինացված գիծը, որը պետք է անցնի սկզբնակետով:
3. Օգտագործել գրաֆիկը 0.25 գ կալցիումի կարբոնատից ստացված ածխածնի երկօքսիդի ծավալը գտնելու համար:
4. Այս ռեակցիայում մեկ մոլ կալցիումի կարբոնատն առաջացնում է մեկ մոլ ածխածնի երկօքսիդ: Հաշվել 0.25 գ կալցիումի կարբոնատի մոլերի քանակը և հետևաբար մեկ մոլ ածխածնի երկօքսիդի ծավալը դմ³-ով:

Խորհուրդներ

- Համոզվել, որ գրաֆիկում գծագրված կետերը զբաղեցնում են գրաֆիկի կեսից ավելի տարածությունը:
- Պահպանել մասշտաբների պարզությունը. խորհուրդ է տրվում մեկ մեծ քառակուսին ընդունել 5, 10 կամ 20, իսկ եթե մեկ մեծ քառակուսին ընդունել 3 կամ 7, դա կդժվարացնի գծագրումը և կհանգեցնի սխալների:
- Միշտ դիտարկեք այն փաստը, թե արդյոք գրաֆիկի գիծը պետք է անցնի սկզբնակետով, թե ոչ: Ուղիղ գծերն անհրաժեշտ է կառուցել ըստ կանոնի. գիծը պետք է ընդգրկի եղած բոլոր կետերը:

Հարցեր

1. Գրել էթանաթթվի, CH_3COOH , և կալցիումի կարբոնատի միջև ռեակցիայի հավասարումը:
2. Ինչո՞ւ է ավելի ճիշտ օգտագործված կալցիումի կարբոնատի զանգվածը գտնել՝ կշռելով փորձանոթը կալցիումի կարբոնատի հետ, իսկ այնուհետև այն դատարկել և կրկին կշռել, փոխանակ սկզբում դատարկ փորձանոթը կշռելը:
3. Նշել փորձի ընթացքով պայմանավորված սխալի հիմնական աղբյուրը:
4. Իրականացնել երկու հաշվարկ՝ ցույց տալու համար, որ բոլոր փորձարկումներում էթանաթթուն (քացախաթթուն) ավելցուկով է վերցվել:

Դիտարկում (ծավալի փոփոխություն, գազանջատում և այլն)

Եզրակացություն

Հարցերի պատասխաններ

- $\text{CaCO}_3 + 2\text{CH}_3\text{COOH} \rightarrow \text{Ca}(\text{CH}_3\text{COO})_2 + \text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$
- Թույլ է տալիս ավելի ճշգրիտ որոշել կալցիումի կարբոնատի զանգվածը, քանի որ փորձանոթից դատարկելիս որոշ քանակությամբ կալցիումի կարբոնատ մնում է փորձանոթի մեջ:
- Գազի կորուստ մինչև խցանի տեղադրումը:
- Երբ օգտագործվում է 0.4 գ կալցիումի կարբոնատ՝
 $n(\text{CaCO}_3) = 0.4 / 100 = 0.004$ մոլ $n(\text{էթանաթթու}) = c \times v = 1 \times 30/1000 = 0.03$ մոլ
 $n(\text{CH}_3\text{COOH}) > 2n(\text{CaCO}_3)$ - հետևաբար էթանաթթուն ավելցուկ է:

Նշումեր

- 0.40 գ-ից ավելի կալցիումի կարբոնատի օգտագործումը կհանգեցնի նրան, որ առաջացած գազի ծավալը կգերազանցի չափիչ գլանի ծավալը: Եթե կալցիումի կարբոնատի մեծ զանգվածներ օգտագործվեն (օրինակ՝ տասնորդական ճշտությամբ կշեռքի դեպքում), ապա կպահանջվի ավելի մեծ չափիչ գլան:
- Ապահովել խցանի արագ տեղադրումը 5-րդ քայլի ընթացքում, որպեսզի գազի կորուստը նվազագույնի հասցվի:
- Ավելի ուժեղ թթվի օգտագործումը կհանգեցնի ավելի արագ ռեակցիայի, հետևաբար թթվին կալցիումի կարբոնատի ավելացման ժամանակ գազի կորուստն ավելի մեծ կլինի:

Տվյալների օրինակ

Կալցիումի կարբոնատի զանգված/գ	Հավաքված ածխածնի երկօքսիդի ծավալ/սմ ³
0.05	11
0.11	27
0.17	32
0.21	50
0.24	59
0.32	74
0.33	80

Ուղղորդող եզրակացություն

Մեկ մոլ անխաթառ գազը զբաղեցնում է մոտ 24.2 դմ^3 ծավալ:

Լաբորատոր փորձ 2 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Նյութի ֆիզիկական վիճակ

Թթվահիմնային տիտրում (90 րոպե)

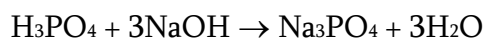
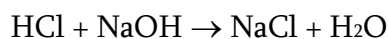
Փորձի նպատակն է ձևավորել տիտրման հիմնական լաբորատոր հմտություններ և որոշել NaOH-ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիան թթվահիմնային տիտրման միջոցով:

Անվտանգության կանոններ

- Ծծմբական թթվի, ազոտական թթվի և նատրիումի հիդրօքսիդի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ռետինե ձեռնոցներ և ակնոց կրել:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաներ:

Ներածություն

Մոլային կոնցենտրացիան (Մ) լուծույթների կոնցենտրացիայի արտահայտման տարածված եղանակներից է: Այն սահմանվում է որպես լուծված նյութի մոլերի քանակը մեկ լիտր լուծույթում: Հիմքի լուծույթի կոնցենտրացիան կարելի է որոշել՝ տիտրելով այն դրա չեզոքացման համար անհրաժեշտ ստանդարտ (հայտնի կոնցենտրացիայով) թթվի լուծույթով: Տիտրման նպատակն է որոշել համարժեքության կետը: Դա այն կետն է, որտեղ փոխազդում են էլանյութերի քիմիապես համարժեք քանակներ: Համարժեքության կետում փոխազդող էլանյութերի քանակը համապատասխանում է ռեակցիայի ստեխիոմետրիային: HCl-ի և NaOH-ի չեզոքացման ռեակցիայում համարժեքության կետն առաջանում է, երբ մեկ մոլ HCl-ը փոխազդում է մեկ մոլ NaOH-ի հետ: Իսկ H₃PO₄-ի և NaOH-ի ռեակցիայում համարժեքության կետն առաջանում է, երբ մեկ մոլ H₃PO₄-ը փոխազդում է երեք մոլ NaOH-ի հետ:

Օրինակ՝ 16.00 մլ 0.184 Մ HCl-ի տիտրումը պահանջում է 25.00 մլ NaOH-ի լուծույթ: NaOH-ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիան որոշելու համար անհրաժեշտ է՝

$$0.01600 \text{ Լ HCl} \times \frac{0.184 \text{ մոլ HCl}}{1 \text{ Լ լուծույթ}} = 0.00294 \text{ մոլ HCl}$$

$$0.00294 \text{ մոլ HCl} \times \frac{1 \text{ մոլ NaOH}}{1 \text{ մոլ HCl}} = 0.00294 \text{ մոլ NaOH}$$

$$\frac{0.00294 \text{ մոլ NaOH}}{0.02500 \text{ Լ NaOH}} = 0.118 \text{ Մ NaOH}$$

Որպեսզի որոշվի, թե երբ է չեզոքացումը տեղի ունենում, կարելի է օգտագործել հայտանյութ, ինչպիսին ֆենոլֆտալեինն է: Հայտանյութն այն նյութն է, որն ակնհայտորեն փոխում է իր գույնը համարժեքության կետում կամ դրա մոտակայքում: Այն կետը, որտեղ հայտանյութը փոխում է իր գույնը և տիտրումը դադարեցվում է, կոչվում է վերջնակետ: Օպտիմալ դեպքում վերջնակետը պետք է համընկնի համարժեքության կետին: Ֆենոլֆտալեինը թթվային միջավայրում անգույն է, իսկ հիմնային միջավայրում՝ վարդագույն:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 25 մլ բյուրեղ
- Կալան
- Բոնիչ
- Ամրակալ
- 2 հատ 10 մլ պիպետ
- 2 հատ 100-150 մլ էրլենմեյերի կոլբ (կոնաձև հարթահատակ կոլբ)
- Սպիտակ թուղթ
- Եռզվիսանի տանձիկ
- Կաթոցիկ
- Լվացման շիշ

Նյութեր

- 150 մլ NaOH-ի անհայտ կոնցենտրացիայով(0.9-0.11Մ) լուծույթ
- 50 մլ 0.105Մ HNO₃-ի լուծույթ
- 50 մլ 0.105Մ H₂SO₄-ի լուծույթ
- 5 մլ 0.1%-անոց ֆենոլֆտալեինի սպիրտային լուծույթ
- Թորած ջուր

Փորձի ընթացքը

Այս փորձում պետք է որոշել NaOH-ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիան: Դրա համար պետք է որպես տիտրանտ օգտագործել NaOH-ի լուծույթ և այդ լուծույթով տիտրել 0.105M երկու թթուների (HNO_3 և H_2SO_4) ստանդարտ լուծույթները: Թթվային լուծույթների չեզոքացման համար անհրաժեշտ NaOH-ի ծավալները կգրանցվեն աղյուսակում և կհամեմատվեն:

Թորած ջրով երեք անգամ ողողել 25 մլ բյուրետը, այնուհետև երկու անգամ ողողել մոտ 5 մլ նատրիումի հիդրօքսիդի լուծույթով: Ամրացնել բյուրետը կալանին և լցնել այն հիմքի լուծույթով մինչև զրոյական նիշից փոքր-ինչ վերև: Բյուրետի լուծույթը պետք է պղպջակներ չպարունակի: NaOH-ի լուծույթի մենիսկը բերել զրոյական նիշի, գրանցել բյուրետի ընթերցումը մոտ 0.05 մլ ճշտությամբ: Օգտագործել պիպետ 10.0-ական մլ ստանդարտ թթվի լուծույթը (HNO_3 կամ H_2SO_4) մաքուր Էրլենմեյերի կոլբում ավելացնելու համար: Կոլբին ավելացնել 2-3 կաթիլ ֆենոլֆտալեինի 0.1%-անոց սպիրտային լուծույթ: Կալանի հիմքի վրա դնել սպիտակ թուղթ, որի վրա տեղադրել կոլբը: Բյուրետից կաթիլներով ավելացնել NaOH-ի լուծույթը՝ անընդհատ խառնելով լուծույթը: Վերջնակետին մոտենալիս վարդագույն հետքերի (որոնք ցույց են տալիս տիտրանտի ավելցուկը) չափսերը կսկսեն մեծանալ: Երբ վարդագույնը սկսի լուծույթների խառնման սահմանում մի պահ հաստատուն մնալ, դանդաղեցնել NaOH-ի լուծույթի ավելացման արագությունը: Տիտրումը դադարեցնել, երբ կառաջանա առաջին կայուն բաց-վարդագույն գունավորումը: Դա վերջնակետն է: Գրանցել բյուրետի ցուցմունքը: Կրկնել վերը նկարագրված գործողությունները ևս երկու անգամ՝ նախապես թորած ջրով լվանալով Էրլենմեյերի կոլբը: Հաշվել NaOH-ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիան յուրաքանչյուր տիտրման համար:

**ԹԹՎԱՀԻՄՆԱՅԻՆ ՏԻՏՐՄԱՆ
ԼԱԲՈՐԱՏՈՐ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ**

ԱՆՈՒՆ _____

ԱՄՍԱԹԻՎ _____

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԹԹՎԻ ԲԱՆԱԶԵՎԸ _____

Գրել չեզոքացման ռեակցիայի հավասարումը:

	Փորձ 1	Փորձ 2	Փորձ 3
Օգտագործված թթվի ծավալ (մլ)	_____	_____	_____
Օգտագործված թթվի մոլային կոնցենտրացիա (Մ)	_____	_____	_____
Բյուրեղի սկզբնական ցուցմունք	_____	_____	_____
Բյուրեղի վերջնական ցուցմունք	_____	_____	_____
Օգտագործված NaOH-ի ծավալ (մլ)	_____	_____	_____
NaOH-ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիա (Մ)	_____	_____	_____

NaOH-ի ԼՈՒԾՈՒՅԹԻ ՄԻՋԻՆ ՄՈԼԱՅԻՆ ԿՈՆՑԵՆՏՐԱՑԻԱՆ (Մ) _____

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԹԹՎԻ ԲԱՆԱԶԵՎԸ _____

Գրել չեզոքացման ռեակցիայի հավասարումը:

	Փորձ 1	Փորձ 2	Փորձ 3
Օգտագործված թթվի ծավալ (մլ)	_____	_____	_____
Օգտագործված թթվի մոլային կոնցենտրացիան (Մ)	_____	_____	_____
Բյուրեղի սկզբնական ցուցմունք	_____	_____	_____
Բյուրեղի վերջնական ցուցմունք	_____	_____	_____
Օգտագործված NaOH-ի ծավալ (մլ)	_____	_____	_____
NaOH-ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիա (Մ)	_____	_____	_____

NaOH-ի ԼՈՒԾՈՒՅԹԻ ՄԻՋԻՆ ՄՈԼԱՅԻՆ ԿՈՆՑԵՆՏՐԱՑԻԱՆ (Մ) _____

Ցույց տալ NaOH-ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիան հաշվելու օրինակ:

ՀԱՐՑԵՐ

1. HNO_3 -ը և H_2SO_4 -ը նույն մոլային կոնցենտրացիաներն ունեն: Ի՞նչու H_2SO_4 -ի տիտրման համար պահանջվեց NaOH -ի լուծույթի մոտ երկու անգամ ավելի ծավալ:
2. Բացատրել ներքոնշյալ յուրաքանչյուր սխալի ազդեցությունն այս փորձի արդյունքում որոշված NaOH -ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիայի վրա՝ նշելով NaOH -ի լուծույթի կոնցենտրացիան արդյոք մեծ կլինե՞ր, թե փոքր:
  - ա) Բյուրետը աղտոտված է թթվի լուծույթով:
  - բ) Բյուրետի ծայրին առկա է մեծ մակերեսով պղպջակ, որն անհետանում է տիտրման ընթացքում:
  - գ) Թթվի լուծույթն էրլենմեյրի կոլբ տեղափոխելիս մի փոքր ծավալ թափվում է:
3. Օգտագործելով տիտրման արդյունքում որոշված NaOH -ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիան՝ հաշվել 26.0 մլ CH_3COOH -ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիան, եթե տիտրման համար ծախսվել է 32.50 մլ NaOH -ի լուծույթ:

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

Եզրակացություն

ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

1. H_2SO_4 -ի դիսոցումից կրկնակի քանակով ավելի H^+ իոններ են առաջանում, քան HNO_3 -ի դեպքում:
2. ա) Քանի որ կծախսվի $NaOH$ -ի լուծույթի ավելի մեծ ծավալ, $NaOH$ -ի որոշված կոնցենտրացիան իրականից ավելի փոքր կլինի:
բ) Քանի որ կգրանցվի $NaOH$ -ի լուծույթի ավելի մեծ ծավալ, $NaOH$ -ի որոշված կոնցենտրացիան իրականից ավելի փոքր կլինի:
գ) Քանի որ իրական թթվի ծավալն ավելի փոքր է նախատեսվածից, հիմքի ծավալը նույնպես կլինի ավելի փոքր, հետևաբար $NaOH$ -ի լուծույթի որոշված կոնցենտրացիան կլինի ավելի մեծ իրականից:
3. Ընդունենք $NaOH$ -ի լուծույթի որոշված կոնցենտրացիան $0.1M$: Օգտագործենք $C_1V_1=C_2V_2$, հետևաբար $32.5 \times 0.1 = 26.0 \times C_2$, $C_2 = 0.125M$:
Պատասխան՝ $C(CH_3COOH) = 0.125M$

Ուղղորդող եզրակացություն

Այսպիսով, թթվահիմնային տիտրման եղանակով հնարավոր է հստակ որոշել $NaOH$ -ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիան: H_2SO_4 -ի դեպքում ծախսված տիտրանտի ծավալը երկու անգամ մեծ է, քան HNO_3 -ի դեպքում, ինչը պայմանավորված է թթուների տարբեր հիմնայնությամբ:

Լաբորատոր փորձ 3 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Քիմիական ռեակցիաներ

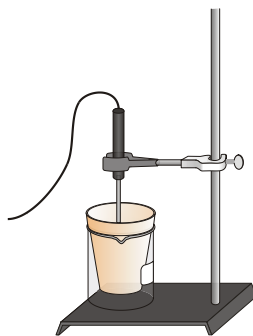
Ֆոսֆորական թթվի չեզոքացման էնթալպիայի որոշում (45 րոպե)

Փորձի նպատակն է՝

- չափել նատրիումի հիդրօքսիդի և ֆոսֆորական թթվի լուծույթների միջև ընթացող ռեակցիայի ջերմաստիճանի փոփոխությունը,
- հաշվել ֆոսֆորական թթվի չեզոքացման էնթալպիան, ΔH ,
- համեմատել փորձնականորեն որոշված չեզոքացման էնթալպիան հաշվարկված արժեքի հետ:

Ներածություն

Փորձն իրականացվում է կալորիմետրում: Եթե ռեակցիայի ջերմաստիճանը ճշգրիտ չափվի, ապա հնարավոր կլինի որոշել հիմքով թթվի (կամ հակառակը) չեզոքացման էնթալպիան: Այս փորձում որպես կալորիմետր կօգտագործվի ապակե բաժակի մեջ տեղադրված պենոպլաստե բաժակը, ինչպես ցուցադրված է նկարում:

Կարելի է ընդունել, որ ջերմության կորուստն աննշան կլինի: Ֆոսֆորական թթուն կլինի լիմիտավորող ազդանյութը/ռեագենտը (վերցված է պակասորդով) և համապատասխանաբար կորոշվի թթվի չեզոքացման էնթալպիան: Լիմիտավորող

ազդանյութի ընտրությունը հնարավորություն է տալիս ապահովելու ջերմաստիճանի չափումների և հետագա հաշվարկների հնարավոր ճշգրտությունը:

Անվտանգության կանոններ

- Նատրիումի հիդրօքսիդի և ֆոսֆորական թթվի հետ շատ զգույշ վարվել, կրել պաշտպանիչ ակնոց, հագնել խալաթ և ռետինե ձեռնոցներ:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաներ:
- LabQuest սարքով զգույշ աշխատել:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- LabQuest
- LabQuest հավելված
- ջերմաստիճանային սենսոր
- պենոպլաստե բաժակի կափարիչ՝ անցքով
- երկու հատ 250 մլ բաժակ
- պենոպլաստե բաժակ
- երկու հատ 50 մլ չափիչ գլան
- կալան
- բռնիչ

Նյութեր

- 0.60 Մ ֆոսֆորական թթվի, H_3PO_4 , լուծույթ
- 1.85 Մ նատրիումի հիդրօքսիդի, $NaOH$, լուծույթ

Փորձի ընթացքը

1. Միացնել ջերմաստիճանային սենսորը LabQuest սարքին և File menu-ից ընտրել «New»:
2. Տվյալների հավաքման արագությունը փոխել 30 նմուշ/րոպե և 600 վայրկյան/10 րոպե տևողությամբ:
3. Տեղադրել պենոպլաստե բաժակը 250 մլ ապակե բաժակի մեջ, ինչպես ցույց է տրված նկարում: 50.0մլ 0.60Մ H_3PO_4 -ը լուծույթը լցնել պենոպլաստե բաժակի մեջ:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ: Ֆոսֆորական թթվի հետ պետք է զգույշ վարվել: Այն մաշկին թափվելիս կարող է առաջացնել ցավոտ այրվածքներ:

4. Օգտագործել բռնիչը ջերմաստիճանային սենսորը կալանին ամրացնելու համար (նկար): Իջեցնել ջերմաստիճանային սենսորը H_3PO_4 -ի լուծույթի մեջ:

5. Չափել 50.0 մլ 1.85 Մ NaOH-ի լուծույթ և տեղափոխել այն 250 մլ բաժակի մեջ:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ: Նատրիումի հիդրօքսիդի լուծույթը քայքայիչ է: Խուսափեք այն մաշկին և հագուստին թափելուց:

6. Սկսել տվյալների հավաքումը և գրանցել H_3PO_4 -ի լուծույթի սկզբնական ջերմաստիճանը: 7-8 ցուցմունք գրանցելուց հետո պենոպլաստե բաժակի մեջ անմիջապես ավելացնել 50.0 մլ NaOH լուծույթ: Փակել բաժակը կափարիչով և ջերմաստիճանային սենսորն անցկացնել կափարիչի անցքով: Զգուշորեն խառնել ռեակցիոն խառնուրդը:

7. Տվյալների հավաքումը դադարեցվում է 10 րոպե անց:

8. Որոշել ռեակցիայի սկզբնական և առավելագույն ջերմաստիճանները:

ա) Analyze menu-ից ընտրել *Statistics*:

բ) Տվյալների աղյուսակում գրանցել սկզբնական և առավելագույն ջերմաստիճանները:

գ) Պահպանել առաջին փորձարկման տվյալները՝ ընտրելով *File Save as*:

9. Լվանալ և չորացնել ջերմաստիճանային սենսորը և պենոպլաստե բաժակը: Բոլոր լուծույթները ուտիլիզացնել ըստ կարգի:

10. Կրկնել 3-8 քայլերը երկրորդ փորձարկումը իրականացնելու համար: Տպել երկրորդ փորձարկման գրաֆիկը տվյալներում ներառելու համար:

Եթե լաբորատորիայում առկա չէ LabQuest, կարելի է օգտագործել ջերմաչափ $\pm 1^\circ C$ ճշտությամբ և վայրկենաչափ:

Տվյալների աղյուսակ

	Փորձարկում 1	Փորձարկում 2
Առավելագույն ջերմաստիճան (°C)		
Սկզբնական ջերմաստիճան (°C)		
Ջերմաստիճանի փոփոխություն (ΔT)		

Տվյալների վերլուծություն

- Գրել ֆոսֆորական թթվի և նատրիումի հիդրօքսիդի միջև ընթացող ռեակցիայի հավասարումը:
- Օգտագործել ստորև ներկայացված հավասարումը ռեակցիայի արդյունքում անջատված ջերմության քանակը՝ q , հաշվելու համար: Լուծույթի զանգվածը՝ m , հաշվելիս, խտությունը ընդունել 1.11 գ/մլ: Օգտագործել 4.18 Ջ/(գ·°C) որպես լուծույթի ջերմունակություն՝ C_p :

$$q = C_p \times m \times \Delta T$$

- Օգտագործել 2-ում ստացված ջերմության քանակը ֆոսֆորական թթվի ռեակցիայի էնթալպիայի փոփոխությունը՝ ΔH , (կՋ/մոլ) որոշելու համար: Դա կլինի ΔH -ի փորձնականորեն որոշված արժեքը:
- Օգտագործել ստանդարտ թերմոդինամիկական տվյալների աղյուսակը ֆոսֆորական թթվի չեզոքացման ΔH -ը հաշվելու համար: Սա համարել ΔH -ի հաշվարկված արժեք: Համեմատել էնթալպիայի հաշվարկված և փորձնականորեն որոշված արժեքները:
- Հաշվել H_3PO_4 -ի չեզոքացման ΔH -ի հաշվարկված և փորձնականորեն որոշված արժեքների տոկոսային անհամապատասխանությունը:

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, ջերմության անջատում, գազանջատում և այլն)

Եզրակացություն

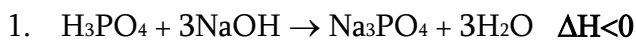

Ուղղորդող եզրակացություն

Փորձի արդյունքում արձանագրված ջերմաստիճանի փոփոխության հիման վրա հնարավոր եղավ որոշել չեզոքացման ռեակցիայի էնթալպիայի փոփոխությունը և այն համեմատել տեսական արժեքի հետ: Փորձականորեն որոշված էնթալպիայի փոփոխությունը համեմատաբար ցածր է տեսականորեն հաշվարկված արժեքից, ինչի պատճառը ջերմության որոշակի կորուստն է:

ΔT -ն սովորաբար մոտ է 10°C :

Տվյալների վերլուծություն

2. $\Delta T = 10^{\circ}\text{C}$ դեպքում՝

$$q = 4.18 \times (100 \times 1.11) \times 10 = 4639.80 \text{ Ջ}$$

3. $n(\text{H}_3\text{PO}_4) = 50 \times 0.6 / 1000 = 0.03 \text{ մոլ}$

$$\Delta H = -q / n = -4.63980 / 0.03 = -154.66 \text{ կՋ/մոլ}$$

4. $\Delta H_{\text{տես}} = -168 \text{ կՋ/մոլ}$

5. Տոկոսային անհամապատասխանություն = $[-168 - (-154.66) / -168] \times 100 = 8 \%$

Լաբորատոր փորձ 4 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ռեակցիայի արագություն

Ռեակցիայի կարգի որոշում

Փորձ՝ «Յոդի ժամացույց»
(90 րոպե)

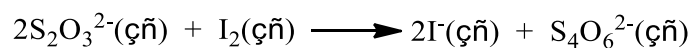
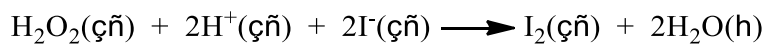
Փորձի նպատակն է հետազոտել թթվային լուծույթում յոդիդ իոնների և ջրածնի պերօքսիդի ռեակցիան և որոշել ռեակցիայի կարգը՝ ըստ յոդիդ իոնների:

Անվտանգության կանոններ

- Ծծմբական թթվի և ջրածնի պերօքսիդի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ռետինե ձեռնոցներ և ակնոց կրել:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաներ:

Ներածություն

Ջրածնի պերօքսիդը փոխազդում է յոդիդ իոնների հետ՝ առաջացնելով յոդ, որն անմիջապես փոխազդում է թիոսուլֆատ իոնի հետ, ինչպես ներկայացված է ստորև:

Երբ առաջացած I_2 -ը փոխազդում է թիոսուլֆատ իոնների ամբողջ քանակի հետ, լուծույթում մնում է ավելցուկ յոդ, որը փոխազդում է օսլայի հետ՝ առաջացնելով մուգ կապույտ գունավորում:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 25 սմ³ բյուրեղ
- բյուրեղի ձագար

- կալան և բռնիչ
- սպիտակ թուղթ
- պլաստիկե կաթոցիկ (Պաստերի պիպետ)
- 25 սմ³ չափիչ գլան
- 50 սմ³ չափիչ գլան
- 100 սմ³ բաժակ
- 250 սմ³ բաժակ
- խառնիչ
- վայրկենաչափ
- թղթե անձեռոցիկներ բաժակները չորացնելու համար
- թորած կամ դեփոնիզացված ջուր

Նյութեր

- 0.25 մոլ դմ⁻³ նոսր ծծմբական թթու
- 0.10 մոլ դմ⁻³ կալիումի յոդիդի լուծույթ
- 0.05 մոլ դմ⁻³ նատրիումի թիոսուլֆատի լուծույթ (ընդհանուր բյուրետում)
- 0.10 մոլ դմ⁻³ ջրածնի պերօքսիդի լուծույթ (ընդհանուր բյուրետում)
- 0.50%-անոց թարմ պատրաստված օսլայի լուծույթ

Փորձի ընթացքը

- ա) 25 սմ³ բյուրետը ողողել կալիումի յոդիդի լուծույթով և լցնել կալիումի յոդիդի լուծույթով:
- բ) 10.0 սմ³ ջրածնի պերօքսիդի լուծույթն ընդհանուր բյուրետից տեղափոխել մաքուր և չոր 100 սմ³ բաժակ, որը կօգտագործվի քայլ (ը)-ում:
- գ) 25 սմ³ ծծմբական թթուն լցնել մաքուր և չոր 250 սմ³ բաժակի մեջ՝ օգտագործելով 50 սմ³ չափիչ գլանը:
- դ) 20 սմ³ թորած կամ դեփոնիզացված ջուրը լցնել (գ) կետում նշված 250 սմ³ բաժակի մեջ՝ օգտագործելով 25 սմ³ չափիչ գլանը:
- ե) Օգտագործել պլաստիկե կաթոցիկը 1սմ³ օսլայի լուծույթը (գ-դ) կետերում նշված բաժակի մեջ լցնելու համար:

- զ) Օգտագործել (**ա**) կետում նշված բյուրեղը 5սմ³ կալիումի յոդիդի լուծույթը (**գ-ե**) կետերում նշված 250 սմ³ բաժակում գտնվող լուծույթին ավելացնելու համար:
- է) Ընդհանուր բյուրեղից 5 սմ³ նատրիումի թիոսուլֆատի լուծույթն ավելացնել (**գ-զ**) կետերում նշված 250 սմ³ բաժակում գտնվող լուծույթին և խառնել:
- ը) (**բ**) կետում նշված 100 սմ³ բաժակից ջրածնի պերօքսիդը լցնել (**գ-ե**) կետերում նշված 250 սմ³ բաժակի մեջ և, **անմիջապես** միացնելով վայրկենաչափը, խառնել լուծույթը:
- թ) Վայրկենաչափը կանգնեցնել, երբ բաժակում լուծույթի գույնը դառնա մուգ կապույտ: Գրանցել ժամանակահատվածը ստորև բերված աղյուսակում, համապատասխան ճշգրտությամբ: Այս փորձը կարող է տևել մի քանի րոպե:
- ժ) 250 սմ³ բաժակը լվանալ ու ողողել թորած կամ դեիոնիզացված ջրով և չորացնել այն թղթե անձեռոցիկով:

Փորձ 2-5

ի) Կրկնել (**բ**)-ից (**ժ**) քայլերը հետագա չորս փորձերի համար՝ օգտագործելով աղյուսակում բերված լուծույթների ծավալները:

<i>250 սմ³ բաժակի մեջ ավելացված լուծույթների ծավալներ</i>						<i>100 սմ³ բաժակ</i>	<i>Ժամանակահատված/վրկ</i>
Փորձ	Ծծմբական թթու 25Մ (սմ³)	Օսլա/ սմ³	Ջուր / սմ³	Կալիումի յոդիդ 0.10Մ (սմ³)	Նատրիումի թիոսուլֆատ 0.05Մ (սմ³)	Ջրածնի պերօքսիդ 0.10Մ (սմ³)	
1	25	1	20	5.0	5.0	10.0	
2	25	1	15	10.0	5.0	10.0	
3	25	1	10	15.0	5.0	10.0	
4	25	1	5	20.0	5.0	10.0	
5	25	1	0	25.0	5.0	10.0	

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

Տվյալների մշակում

Հիմնվելով ստացված փորձնական տվյալների վրա՝ կատարել անհրաժեշտ հաշվարկներ ըստ յոդիդ իոնների ռեակցիայի կարգը որոշելու համար:

Ցույց տալ աշխատանքը:

Եզրակացություն

Ուղղորդող եզրակացություն

Ըստ յոդիդ իոնների ռեակցիան առաջին կարգի է, քանի որ յոդիդ իոնների կոնցենտրացիայի կրկնապատկումը մեծացնում է ռեակցիայի արագությունը մոտ երկու անգամ:

Լաբորատոր փորձ 5 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Քիմիական ռեակցիաներ

Էլեկտրոլիտների և ոչ էլեկտրոլիտների Էլեկտրահաղորդականության (ԷՀ) չափում (90 րոպե)

Փորձի նպատակն է՝

- չափել և համեմատել տարբեր էլեկտրոլիտների լուծույթների էլեկտրահաղորդականությունը՝ օգտագործելով էլեկտրահաղորդականության գոնդր/սենսորը,
- որոշել, թե որ մասնիկներն են պայմանավորում տվյալ էլեկտրոլիտի լուծույթի էլեկտրահաղորդականությունը,
- ուսումնասիրել կերակրի աղի տարբեր կոնցենտրացիաների լուծույթների էլեկտրահաղորդականությունը և կառուցել համապատասխան գրաֆիկ (ԷՀ-ի, մկՍ/սմ կախվածությունը կոնցենտրացիայից, մգ/լ):

Անվտանգության կանոններ

- Լուծույթների հետ զգույշ վարվել, հազնել խալաթ, ձեռնոցներ և ակնոց կրել:
- Էլեկտրական սարքերով զգույշ աշխատել:
- Զգույշ աշխատել սառցային քացախաթթվով: Մաշկին թափվելու դեպքում լվանալ առատ հոսող ջրով:

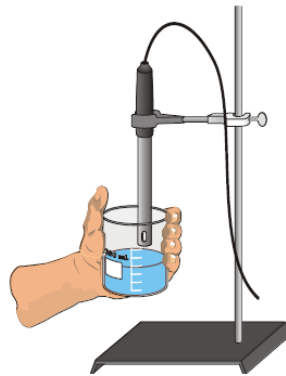
Ներածություն

Այս փորձում կհետազոտվեն ուժեղ, թույլ և ոչ էլեկտրոլիտների որոշ հատկություններ՝ դիտարկելով այդ նյութերի վարքը ջրային լուծույթներում: Այդ հատկությունները կուսումնասիրվեն՝ օգտագործելով էլեկտրահաղորդականության

զոնդ/սենսորը: Սենսորը չափում է էՀ-ը, որը հակադարձ համեմատական է դիմադրությանը:

Երբ զոնդն ընկղմվում է իոններ պարունակող լուծույթի մեջ, էլեկտրական շղթան փակվում է (Նկար 1), ինչի արդյունքում սարքը գրանցում է էլեկտրահաղորդականության համապատասխան արժեքը: Այս փորձում էլեկտրահաղորդականության չափման միավորը միկրոՍիմենս/սանտիմետրն է (մկՍ/սմ):

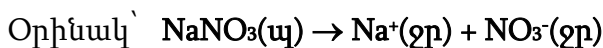
Նկար 1.

Էլեկտրահաղորդականության արժեքը կախված է ջրային լուծույթների էլեկտրականություն հաղորդելու ունակությունից: Ուժեղ էլեկտրոլիտներն առաջացնում են մեծ քանակությամբ իոններ, ինչը հանգեցնում է էլեկտրահաղորդականության բարձր արժեքի: Թույլ էլեկտրոլիտները ցուցաբերում են ցածր էլեկտրահաղորդականություն, իսկ ոչ էլեկտրոլիտները էլեկտրական հոսանքի հաղորդիչներ չեն:

Այս փորձում առնչվելու ենք երեք տեսակի միացությունների լուծույթներին.

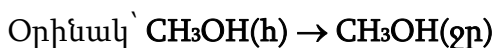
Իոնական միացություններ

Սրանք սովորաբար ուժեղ էլեկտրոլիտներ են և կարող են ջրային լուծույթներում 100%-ով դիսոցվել:

Մոլեկուլային միացություններ

Սրանք սովորաբար ոչ էլեկտրոլիտներ են: Սրանք չեն դիսոցվում իոնների: Առաջացրած լուծույթները չեն հաղորդում էլեկտրականություն կամ էլեկտրահաղորդիչ չեն:

Թթուներ

Սրանք մոլեկուլներ են, որոնք կարող են մասամբ կամ լրիվ դիսոցվել՝ կախված իրենց ուժից:

Օրինակ՝

Ուժեղ էլեկտրոլիտ՝ $\text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{H}^+(\text{զր}) + \text{HSO}_4^-(\text{զր})$ (100% դիսոցում)

Թույլ էլեկտրոլիտ՝ $\text{HF} \rightleftharpoons \text{H}^+(\text{զր}) + \text{F}^-(\text{զր})$ ($\ll 100\%$ դիսոցում)

Անհրաժեշտ պարագաներ

- Փորձանոթներ
- Փորձանոթների կալան
- Համակարգիչ/LabQuest
- *Logger Pro*
- *Vernier* հաղորդականության զոնդ
- 250 մլ բաժակ
- Լվացման շիշ
- Անձեռոցիկ
- Կալան
- Բռնիչ

Նյութեր

- Ջուր (ծորակի)
- Թորած ջուր
- 0.05M NaCl
- 0.05M CaCl₂
- 0.05M AlCl₃
- 0.05M CH₃COOH
- 0.05M H₃PO₄
- 0.05M H₃BO₃
- 0.05M HCl
- 0.05M C₂H₅OH
- Սառցային քացախաթթու

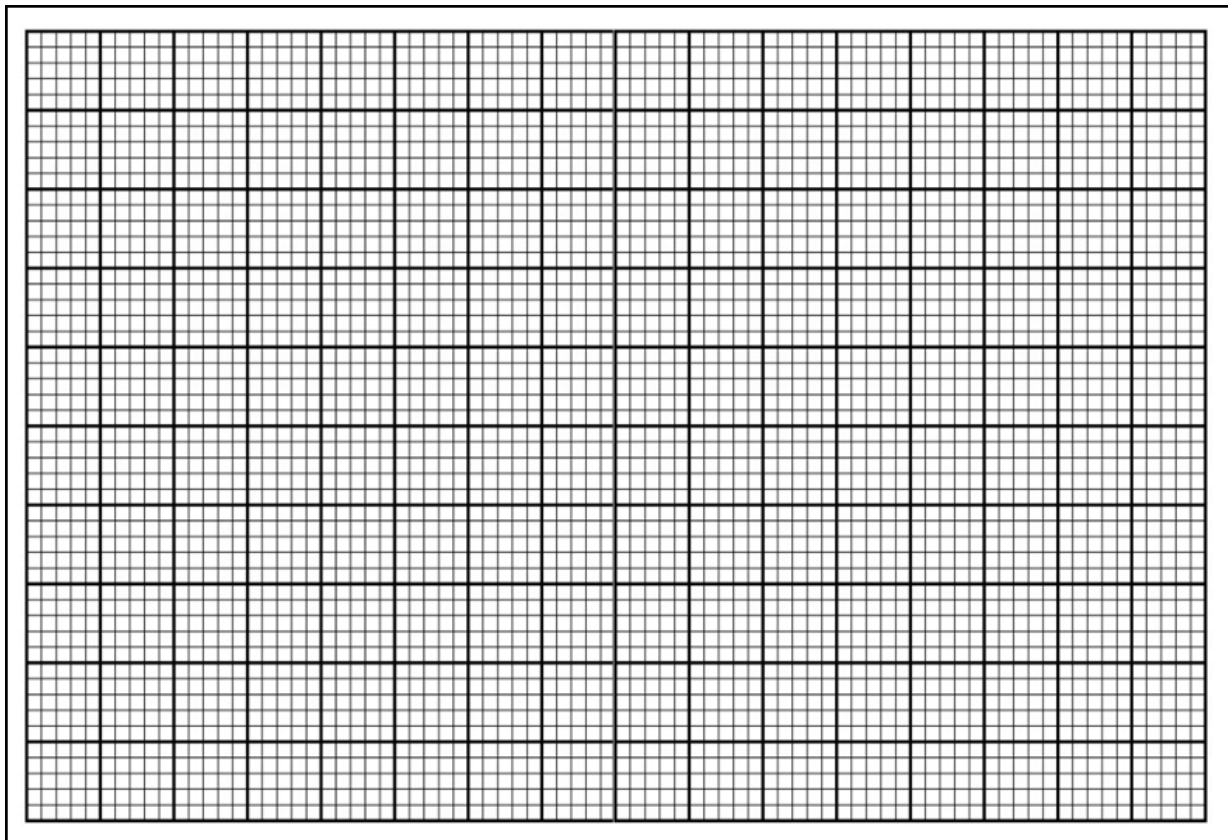
Փորձի ընթացքը

1. Էլեկտրահաղորդականության զոնդը պետք է միացված լինի LabQuest-ին: Այն պետք է դրվի 0-20000 մկՍ/սմ տիրույթի վրա:
2. Վերցնել **Ա** խմբի լուծույթները, որոնք են՝ 0.05 Մ NaCl, 0.05 Մ CaCl₂ և 0.05 Մ AlCl₃.
3. Փորձարկվող յուրաքանչյուր լուծույթից լցնել փորձանոթի մոտ 1/2-ը:
4. Չափել յուրաքանչյուր լուծույթի էլեկտրահաղորդականությունը:
  - ա. Ջգուշորեն տեղադրել էլեկտրահաղորդականության զոնդը փորձանոթի մեջ այնպես, որ զոնդի ծայրի մոտ գտնվող անցքն ամբողջությամբ ընկղմված լինի:
  - բ. Ջգուշորեն պտտել զոնդը: Երբ ընթերցումը կայունանա, գրանցել արժեքը ստորև տրված աղյուսակում:
  - գ. Մինչ հաջորդ լուծույթի փորձարկումը մաքրել սենսորը՝ տեղադրելով դրանք 250 մլ բաժակի մեջ և ողողելով թորած ջրով:
5. Վերցնել **Բ** խմբի չորս լուծույթները, որոնք են՝ 0.05Մ H₃PO₄, 0.05Մ CH₃COOH, 0.05Մ H₃BO₃ և 0.05Մ HCl: Կրկնել 3-րդ և 4-րդ քայլերը այդ լուծույթներով:
6. Վերցնել **Գ** խմբի հինգ լուծույթները, որոնք են 0.05Մ C₂H₅OH, թորած ջուր, ծորակի ջուր և սառցային քացախաթթու: Կրկնել 4-րդ և 5-րդ քայլերն այդ լուծույթներով:
7. Վերցնել **Դ** խմբի չորս լուծույթ, որոնք են NaCl-ի 1 մգ/լ, 5մգ/լ, 10մգ/լ և 20 մգ/լ լուծույթները: Կրկնել 4-րդ և 5-րդ քայլերն այդ լուծույթներով: Ստացված տվյալների հիման վրա կառուցել գրաֆիկ (ԷՀ-ի, մկՍ/սմ կախվածությունը կոնցենտրացիայից, մգ/լ):

Տվյալների աղյուսակ

Լուծույթ	Էլեկտրահաղորդականություն (մկՍ/սմ)
Ա- CaCl ₂	
Ա- AlCl ₃	
Ա- NaCl	
Բ- CH ₃ COOH	
Բ-HCl	
Բ-H ₃ PO ₄	
Բ-H ₃ BO ₃	
Գ-Թորած ջուր	
Գ-Օդրակի ջուր	
Գ- C ₂ H ₅ OH	
Գ-Սառցային քացախաթթու	
Դ-NaCl 1 մգ/լ	
Դ-NaCl 5 մգ/լ	
Դ-NaCl 10 մգ/լ	
Դ-NaCl 20 մգ/լ	

Գրաֆիկ

Եզրակացություն (տալ էՀ-ի համեմատական գնահատական և հիմնավորել դիսցոման հավասարումներով)

Ա-խումբ-----

Բ-խումբ-----

Գ-խումբ-----

Դ-խումբ (ի՞նչ կախվածություն է արտահայտում ստացված գրաֆիկը)-----

-----

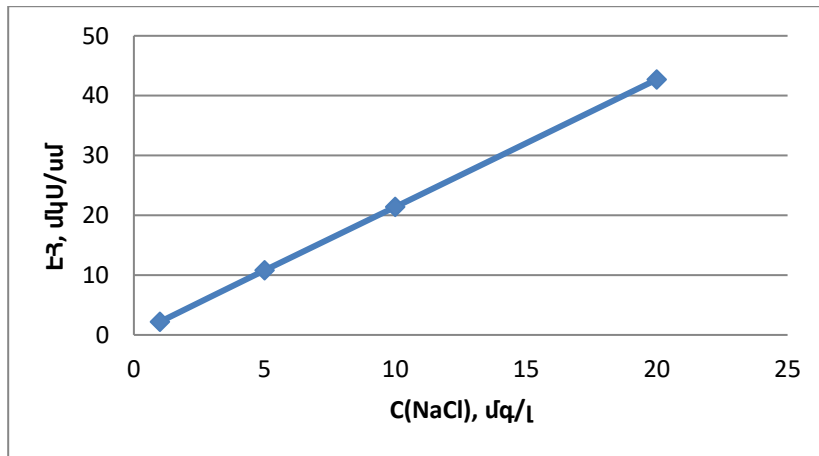

Ուղղորդող եզրակացություն

Էլեկտրոլիտների ջրային լուծույթների ԷՀ-ը կախված է էլեկտրոլիտի կոնցենտրացիայից և դրա դիսոցիացիայի արդյունքում առաջացած իոնների թվից:

- Ա խմբի լուծույթներից ամենաբարձր էլեկտրահաղորդականություն ունի $AlCl_3$ -ը, քանի որ այն դիսոցիվելիս առաջացնում է ավելի մեծ թվով իոններ, քան $CaCl_2$ -ը և $NaCl$ -ը:
- Բ խմբի լուծույթներից ամենաբարձր էլեկտրահաղորդականություն ունի HCl -ը, քանի որ այն ուժեղ էլեկտրոլիտ է, մյուսները ավելի թույլ են:
- Գ խմբի լուծույթներից ամենաբարձր էլեկտրահաղորդականություն ունի ծորակի ջուրը, իսկ մնացածը էլեկտրական հոսանքի հաղորդիչներ չեն:
- Դ խմբի լուծույթների համար էլեկտրահաղորդականությունն ուղիղ համեմատական է էլեկտրոլիտի կոնցենտրացիային (գրաֆիկ 1, աղյուսակ 1):

Գրաֆիկ 1

Աղյուսակ 1

Նատրիումի քլորիդի լուծույթի կոնցենտրացիա (մգ/լ)	ԷՀ (մկՍ/սմ)
1.0	2.2
5.0	10.8
10	21.4
20	42.7
50	105
100	210
150	315
200	415
500	1020
1000	1990
1500	2930
2000	3860
5000	8963

Լաբորատոր փորձ 6

10-րդ դասարան

Թեմա՝ Քիմիական ռեակցիաներ

Թթուների, հիմքերի և աղերի 0.1 Մ լուծույթների pH-ի որոշում ունիվերսալ հայտանյութի և/կամ սարքի օգնությամբ (45 րոպե)

Փորձի նպատակն է՝

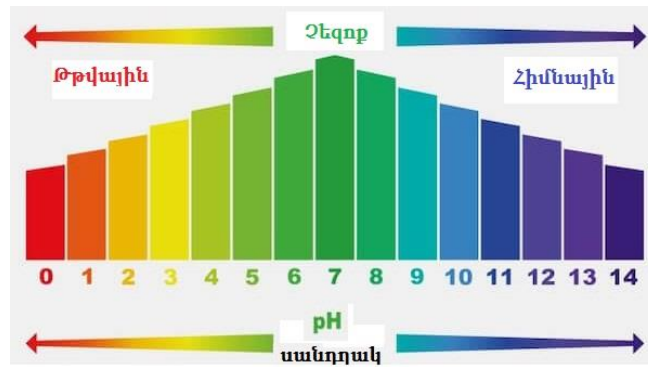
- չափել և համեմատել տարբեր նյութերի լուծույթների pH-ը՝ օգտագործելով pH-զոնդ/սենսոր և հայտանյութեր,
- որոշել, թե որ մասնիկներն են պայմանավորում տվյալ էլեկտրոլիտի լուծույթի pH-ը:

Անվտանգության կանոններ

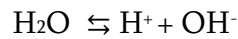
- Լուծույթների հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և ակնոց կրել:
- Էլեկտրական սարքերով զգույշ աշխատել:
- Զգույշ աշխատել թթուներով և հիմքերով: Մաշկին թափվելու դեպքում լվանալ առատ հոսող ջրով:

Ներածություն

pH-ը ջրածնային ցուցիչն է, որը որոշում է լուծույթի թթվայնությունը: Եթե $\text{pH}=7$, նշանակում է միջավայրը չեզոք է, եթե $\text{pH}<7$ ՝ թթվային, իսկ եթե $\text{pH}>7$ ՝ հիմնային (նկար 1):

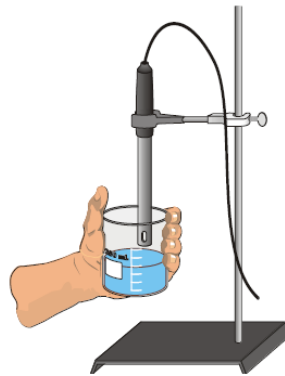

Նկար 1. Համընդհանուր հայտանյութի գույները՝ կախված միջավայրի pH-ից
Ջուրը թույլ էլեկտրոլիտ է և քիչ չափով է դիսոցվում իոնների.

Մաքուր ջրում H^+ և OH^- իոնների կոնցենտրացիաները 25°C -ում հավասար են 1×10^{-7} մոլ/լ: $\text{pH} = -\lg[\text{H}^+]$, $\text{pH} = -\lg[10^{-7}] = 7$:

pH-ի չափումը կատարվում է pH-զոնդի/սենսորի միջոցով (նկար 2):

Նկար 2

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 13 հատ փորձանոթ
- Փորձանոթների կալան
- Համակարգիչ/ LabQuest
- Logger Pro
- pH-զոնդ/սենսոր
- 25 մլ բաժակ
- 250 մլ բաժակ
- Լվացման շիշ
- Անձեռոցիկ
- Կալան

- Բռնիչ
- 3 հատ Պաստերի պիպետ

Նյութեր

- Ջուր (ծորակի)
- Թորած ջուր
- 30 մլ 0.1M NaCl
- 30 մլ 0.1M AlCl₃
- 30 մլ 0.1M CH₃COOH
- 30 մլ 0.1M H₃PO₄
- 30 մլ 0.1M H₂SO₄
- 30 մլ 0.1M HCl
- 30 մլ 0.1M NaOH
- 30 մլ 0.1M Na₂CO₃
- 30 մլ 0.1M NaHCO₃
- 30 մլ 0.1M NH₃(ջր)
- 30 մլ 0.1M CH₃COONH₄
- 5 մլ 1%-անոց ֆենոլֆտալեին/թղթիկ
- 5 մլ 1%-անոց մեթիլնարնջագույն/թղթիկ
- 5 մլ համընդհանուր հայտանյութ/թղթիկ

Փորձի ընթացքը

pH-ի չափումը սարքի օգնությամբ

8. pH-գոնդր/սենսորը պետք է միացված լինի LabQuest-ին:
9. Փորձարկվող յուրաքանչյուր լուծույթից լցնել 25 մլ բաժակի մոտ 1/2-ը:
10. Չափել յուրաքանչյուր լուծույթի pH-ը:
  - ա. Ջգուշորեն տեղադրել pH-գոնդր բաժակի մեջ:
  - բ. Ջգուշորեն պտտել գոնդր: Երբ ընթերցումը կայունանա, գրանցել pH-ի արժեքը ստորև տրված աղյուսակում:

գ. Մինչ հաջորդ լուծույթի փորձարկումը մաքրել զոնդը/սենսորը՝ տեղադրելով այն 250 մլ բաժակի մեջ և ողողելով թորած ջրով:

դ. Մինչ հաջորդ լուծույթի փորձարկումը լվանալ 25 մլ բաժակը՝ ողողելով այն թորած ջրով և չորացնել անձեռոցիկով:

pH-ի որոշումը հայտանյութերի օգնությամբ

1. Փորձանոթների կալանին տեղադրել 13 պիտակավորված փորձանոթները:
2. Յուրաքանչյուր փորձանոթի մեջ լցնել 1-2 մլ համապատասխան լուծույթ:
3. Պաստերի պիպետի օգնությամբ փորձանոթի մեջ կաթեցնել 3-5 կաթիլ ֆենոլֆտալեինի լուծույթ կամ ընկղմել ֆենոլֆտալեինի թղթիկ:
4. Գրանցել դիտվող փոփոխությունները ստորև տրված աղյուսակում:
5. Փորձանոթները լվանալ թորած ջրով:
6. 1-4-րդ կետերը կրկնել համընդհանուր և մեթիլնարնջագույն հայտանյութերի համար:

Տվյալների աղյուսակ

Լուծույթ	pH	Հայտանյութ		
		Ֆենոլֆտալեին (գույն)	Մեթիլնարնջագույն (գույն)	Համընդհանուր հայտանյութ (գույն և $\approx$ pH)
Ջուր (ծորակի)				
Թորած ջուր				
0.1Մ NaCl				
0.1Մ AlCl ₃				
0.1Մ CH ₃ COOH				
0.1Մ H ₃ PO ₄				
0.1Մ H ₂ SO ₄				
0.1Մ HCl				
0.1Մ NaOH				
0.1Մ Na ₂ CO ₃				
0.1Մ NaHCO ₃				
0.1Մ NH ₃ (ջր)				
0.1Մ CH ₃ COONH ₄				

Եզրակացություն (տալ pH-ի համեմատական գնահատական և հիմնավորել դիսոցիան ու հիդրոլիզի իոնական հավասարումներով)

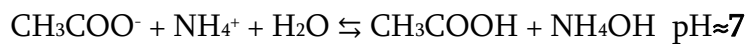

Չափումներից առաջ pH-գոնդը պետք է կարգաբերել բուֆերային լուծույթների միջոցով:

Ուղղորդող եզրակացություն

Թթվային միջավայրում pH-ը պետք է լինի փոքր 7-ից, չեզոք միջավայրում՝ մոտ 7, իսկ հիմնային միջավայրում՝ մեծ 7-ից:

Հիդրոլիզի իոնական հավասարումներն են՝

Տվյալների աղյուսակ

Լուծույթ	pH	Հայտանյութ		
		Ֆենոլֆտալեին (գույն)	Մեթիլնարնջագույն (գույն)	Համընդհանուր հայտանյութ (գույն և ≈ pH)
Ջուր (ծորակի)		անգույն	նարնջագույն	
Թորած ջուր		անգույն	նարնջագույն	
0.1M NaCl		անգույն	նարնջագույն	
0.1M AlCl ₃		անգույն	կարմիր	
0.1M CH ₃ COOH		անգույն	կարմիր	
0.1M H ₃ PO ₄		անգույն	կարմիր	
0.1M H ₂ SO ₄		անգույն	կարմիր	
0.1M HCl		անգույն	կարմիր	
0.1M NaOH		մորեգույն	դեղին	
0.1M Na ₂ CO ₃		մորեգույն	դեղին	
0.1M NaHCO ₃		անգույն	դեղին	
0.1M NH ₃ (ջր)		մորեգույն	դեղին	
0.1M CH ₃ COONH ₄		անգույն	նարնջագույն	

* Կախված սարքից և համընդհանուր հայտանյութի տեսակից՝ pH-ի արժեքները և լուծույթի գույնները կարող են տարբեր լինել:

Լաբորատոր փորձ 7 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Քիմիական ռեակցիաներ

Նատրիումի հիդրոկարբոնատի տիտրում աղաթթվով (45 րոպե)

Փորձի նպատակն է զարգացնել տիտրման լաբորատոր հմտությունները և որոշել խմելու սոդայում NaHCO_3 -ի զանգվածային բաժինը աղաթթվով տիտրման միջոցով:

Անվտանգության կանոններ

- Աղաթթվի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ռետինե ձեռնոցներ և ակնոց կրել:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաներ:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 25 մլ բյուրեղ
- Կալան
- Բռնիչ
- Ամրակալ
- 10 մլ պիպետ
- 100 մլ չափիչ կոլբ
- 25 մլ չափիչ գլան
- 100 մլ Էրլենմեյերի կոլբ (կոնաձև հարթահատակ կոլբ)
- 100 մլ բաժակ
- Սպիտակ թուղթ
- Եռզլխանի տանձիկ
- Կաթոցիկ
- Լվացման շիշ
- Կշեռք

Նյութեր

- 2 գ խմելու սոդա
- 50 մլ 0.1Մ HCl-ի լուծույթ
- 5 մլ 0.5%-անոց մեթիլնարնջագույնի ջրային լուծույթ
- Թորած ջուր

Փորձի ընթացքը

Այս փորձում պետք է որոշել խմելու սոդայում NaHCO_3 -ի զանգվածային բաժինը:

Դրա համար պետք է որպես տիտրանտ օգտագործել 0.1M HCl -ի լուծույթ և որպես հայտանյութ՝ մեթիլնարնջագույն, քանի որ համարժեքության կետը գտնվում է թթվային տիրույթում ($\text{pH} < 7$):

Սոդայի լուծույթի պատրաստում

100 մլ բաժակի մեջ կշռել մոտ 1գ (հարյուրերորդական ճշտությամբ) խմելու սոդա, այնուհետև ավելացնել 50-60 մլ թորած ջուր և խառնել մինչև սոդայի լուծվելը: Ստացված լուծույթն ամբողջությամբ դատարկել 100 մլ չափիչ կոլբի մեջ: Դրա համար բաժակը ևս 2-3 անգամ ողողել 5-10 մլ թորած ջրով և լցնել չափիչ կոլբի մեջ: Չափիչ կոլբում լուծույթի ծավալը թորած ջրով հասցնել մինչև նիշը և խառնել մինչև համասեռ լուծույթի ստացումը:

Տիտրում

Թորած ջրով երեք անգամ ողողել 25 մլ բյուրետը, այնուհետև երկու անգամ ողողել մոտ 5 մլ 0.1M HCl -ի լուծույթով: Ամրացնել բյուրետը կալանին և լցնել այն թթվի լուծույթով մինչև գրոյական նիշից փոքր-ինչ վերև: Բյուրետի լուծույթը պետք է պղպջակներ չպարունակի: HCl -ի լուծույթի մենիսկը բերել գրոյական նիշի, գրանցել բյուրետի ընթերցումը մոտ 0.05 մլ ճշտությամբ:

Պիպետի օգնությամբ չափիչ կոլբից NaHCO_3 -ի 10.0 մլ լուծույթ տեղափոխել 100 մլ Էրլենմեյերի կոլբ, ավելացնել 10 մլ թորած ջուրը և 2-3 կաթիլ մեթիլնարնջագույն հայտանյութ: Կալանի հիմքի վրա դնել սպիտակ թուղթ, որի վրա տեղադրել կոլբը: Բյուրետից կաթիլներով ավելացնել HCl -ի լուծույթը՝ անընդհատ խառնելով: Գրանցել բյուրետի ցուցմունքը: Կրկնել վերը նկարագրված գործողությունները ևս երկու անգամ՝ նախապես թորած ջրով լվանալով Էլենմեյերի կոլբը:

Հաշվել NaHCO_3 -ի զանգվածային բաժինը (%) յուրաքանչյուր տիտրման համար:

Հաշվել NaHCO_3 -ի միջին զանգվածային բաժինը (%):

**ԹԹՎԱՀԻՄՆԱՅԻՆ ՏԻՏՐՄԱՆ
ԼԱԲՈՐԱՏՈՐ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ**

ԱՆՈՒՆ _____

ԱՄՍԱԹԻՎ _____

Գրել ռեակցիայի հավասարումը

Խմելու սոդայի զանգված(գ)՝ _____

	Փորձ 1	Փորձ 2	Փորձ 3
NaHCO ₃ -ի լուծույթի ծավալ (մլ)	_____	_____	_____
Բյուրեղի սկզբնական ցուցմունք	_____	_____	_____
Բյուրեղի վերջնական ցուցմունք	_____	_____	_____
Օգտագործված 0.1Մ HCl-ի ծավալ (մլ)	_____	_____	_____
NaHCO ₃ -ի լուծույթի մոլային կոնցենտրացիա (Մ)	_____	_____	_____
NaHCO ₃ -ի զանգված (գ)	_____	_____	_____
NaHCO ₃ -ի զանգվածային բաժինը (%) խմելու սոդայում	_____	_____	_____
NaHCO ₃ -ի միջին զանգվածային բաժինը (%) խմելու սոդայում	_____		

Ցույց տալ փորձ 1-ի հաշվարկները

Հարցեր

1. Ինչն է NaHCO_3 -ը փոխազդում աղաթթվի հետ:
2. Ինչն է NaHCO_3 -ի լուծույթում մեթիլնարնջագույնը դեղին:

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

Եզրակացություն

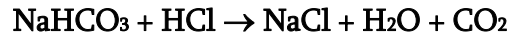

Հաշվարկի օրինակ

Պատրաստվել է 1.00 գ խմելու սոդա պարունակող 100 մլ լուծույթ, որից տիտրման համար վերցվել է 10 մլ նմուշ: Տիտրման ընթացքում ծախսվել է 11.00 մլ HCl-ի 0.1Մ լուծույթ: Հաշվել խմելու սոդայում NaHCO₃-ի զանգվածային բաժինը (%):

$$V(\text{HCl}) \times C(\text{HCl}) = V(\text{NaHCO}_3) \times C(\text{NaHCO}_3)$$

$$C(\text{NaHCO}_3) = 11 \times 0.1 / 10 = 0.11 \text{ մոլ/լ}$$

$$n(\text{NaHCO}_3) = 0.11 \times 0.1 = 0.011 \text{ մոլ}$$

$$m(\text{NaHCO}_3) = 0.011 \times 84 = 0.924 \text{ գ}$$

$$\omega(\text{NaHCO}_3) = 0.924 \times 100 / 1.00 = 92.4\%$$

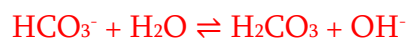
Պատասխաններ

1. Ինչո՞ւ է NaHCO₃-ը փոխազդում աղաթթվի հետ:

Իոնափոխանակման ռեակցիա է, որն ուղեկցվում է թույլ էլեկտրոլիտի և գազի առաջացմամբ:

2. Ինչո՞ւ է NaHCO₃-ի լուծույթում մեթիլնարնջագույնը դեղին:

Հիդրոլիզի հետևաբով NaHCO₃-ի լուծույթի միջավայրը հիմնային է, իսկ հիմնային միջավայրում մեթիլնարնջագույնը դեղին է:

Ուղղորդող եզրակացություն

Այսպիսով, թթվահիմնային տիտրման եղանակով հնարավոր է հստակ որոշել խմելու սոդայում նատրիումի հիդրոկարբոնատի զանգվածային բաժինը:

Լաբորատոր փորձ 8 10-րդ դասարան

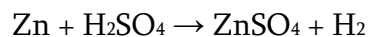
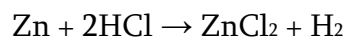
Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Ջրածնի ստացում և դրա հատկությունների ուսումնասիրություն (45 րոպե)

Փորձի նպատակն է ստանալ գազային ջրածին ջրի դուրսմղման եղանակով և ուսումնասիրել դրա հատկությունները:

Ներածություն

Լաբորատորիայում ջրածին գազը ստանում են հատիկավորված ցինկի հետ նոսր ծծմբական թթվի կամ նոսր աղաթթվի փոխազդեցությամբ:

Անվտանգության կանոններ

- Աղաթթվի/ծծմբական թթվի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ռետինե ձեռնոցներ ակնոց կրել:
- Սպիրտայրոցը վառում են կրակայրիչով/լուցկիով: Չի կարելի այն վառել մեկ այլ սպիրտայրոցով, դա կարող է հրդեհի պատճառ դառնալ:
- Սպիրտայրոցի բոցը չի կարելի հանգցնել փչելով, դա վտանգավոր է, պարզապես պետք է ծածկել թասակով:
- Ջրածնի և օդի խառնուրդը պայթյունավտանգ է: Աշխատել զգույշ:
- Ապակյա խողովակները հնարավորինս հերմետիկ միացնել միմյանց, որպեսզի ջրածնի արտահոսք չլինի: Դա առավել ևս վտանգավոր է, երբ օգտագործվում է սպիրտայրոց, ինչպես փորձ 2-ում:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 2 հատ 250 մլ հարթահատակ կոնաձև կոլբ
- Չափար
- 2 հատ գազատար խողովակին ամրացված ռետինե խցան
- 3-ական կալան, բռնիչ, ամրակալ
- 2 հատ 100 մլ չափիչ գլան
- Ջրային բաղնիք
- Ապակյա խողովակ
- Սպիրտայրոց
- Կշեռք

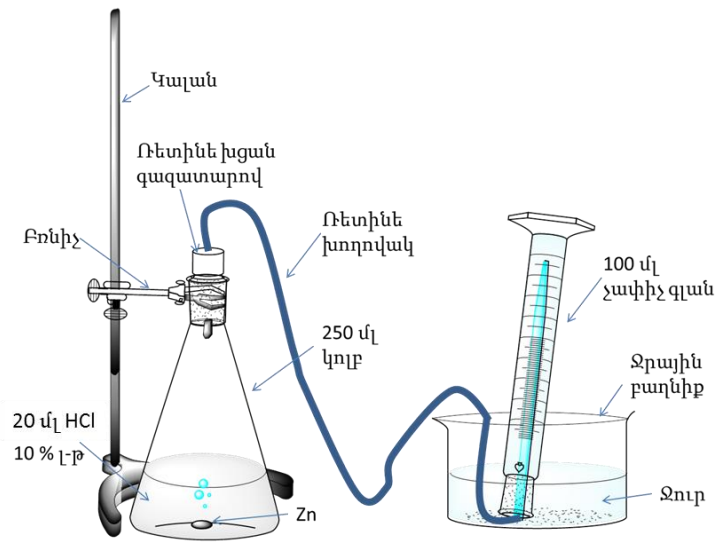
Անհրաժեշտ նյութեր

- 3 գ ցինկի հատիկներ
- 100 մլ 10-15%-անոց աղաթթու/ծծմբական թթու
- 3 գ պղնձի (II) օքսիդի փոշի

Փորձի ընթացքը

Փորձ 1. *Ջրածնի ստացում*

250 մլ հարթահատակ կոնաձև կոլբի մեջ լցնել 20 մլ 10-15%-անոց նոսր աղաթթու, եթե լաբորատորիայում աղաթթու չկա, ապա, որպես այլընտրանք, կարելի է վերցնել նոսր ծծմբական թթու: Կշռել 0.20-0.23 գրամ ցինկի հատիկներ և զգուշությամբ կոլբի պատերով սահեցնելով՝ իջեցնել դրա մեջ, անմիջապես փակել կոլբը գազատար խողովակով միացված ռետինե խցանով: Ջրածին գազը գազատար խողովակի օգնությամբ հավաքվում է բերանքսիվայր շրջված ջրով լի չափիչ գլանի մեջ ջրի դուրսմղման միջոցով (նկար 1): Փորձը շարունակել մինչև ցինկի հատիկների ամբողջությամբ ծախսվելը և գլանից ջրի դուրսմղման ավարտը: Գրանցել հավաքված ջրածնի ծավալը:

Նկար 1. Ջրածնի ստացում

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

Եզրակացություն

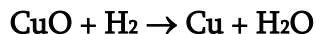

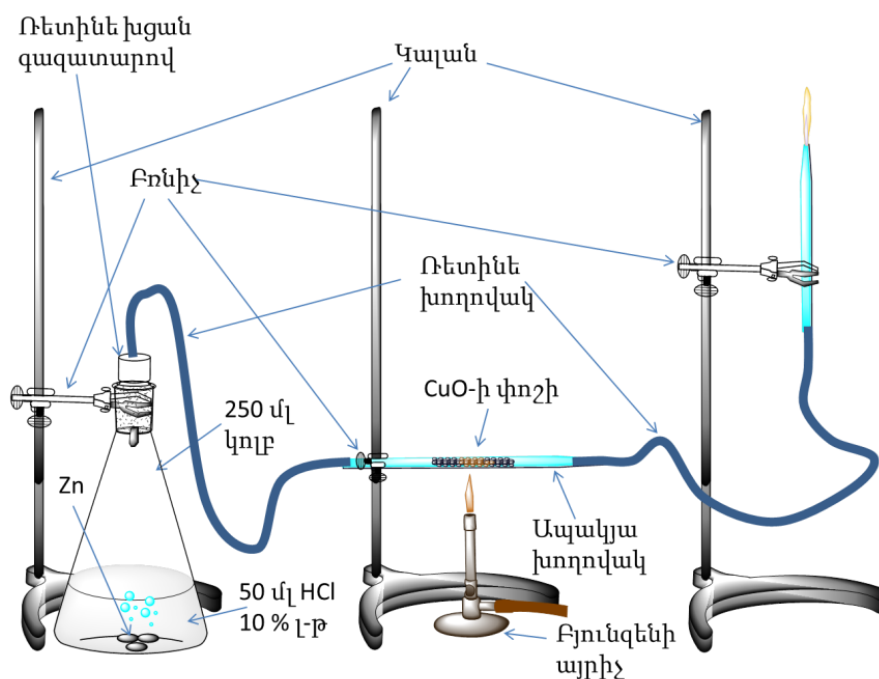
Հարցեր

1. Ինչո՞ւ է գլանը բերանքսիվայր տեղադրվում:
2. Ո՞ր գազերն են (բերել 2 օրինակ) հավաքվում ջրի դուրսմղման եղանակով: Պատասխանը հիմնավորել:
3. Ռեակցիաների ո՞ր տեսակին է պատկանում ջրածնի ստացումը:
4. Հաշվել 0.2 գ ցինկից տեսականորեն ստացվող ջրածնի ծավալը ($P=101\ 000$ Պա, $T=20^\circ\text{C}$), համեմատել այն այս փորձում ստացված ջրածնի ծավալի հետ և հաշվել երկու տվյալների տարբերությունը (%):
5. Ինչո՞ւ է ջրածինը վատ լուծվում ջրում:

Փորձ 2. Պղնձի (II) օքսիդի վերականգնումը ջրածնով

250 մլ հարթահատակ կոնաձև կոլբի մեջ լցնել 50 մլ 10-15%-անոց նոսր աղաթթու, եթե լաբորատորիայում աղաթթու չկա, ապա, որպես այլընտրանք, կարելի է վերցնել նոսր ծծմբական թթու: Կշռել 2 գրամ ցինկի հատիկներ և զգուշությամբ կոլբի պատերով սահեցնելով՝ իջեցնել դրա մեջ, անմիջապես փակել կոլբը գազատար խողովակով միացված ռետինե խցանով և գազատար խողովակը ռետինե խողովակի միջոցով **հերմետիկ** միացնել **նախօրոք կշռված** պղնձի (II) օքսիդ պարունակող մեկ այլ սրածայր ապակյա խողովակի: Ապակե խողովակի մյուս ծայրը ռետինե խողովակի միջոցով ամրացնել մեկ այլ խողովակի, որը ամրացված է կալանին բռնիչի օգնությամբ (նկար 2): 1-1.5 բուպե անց լուցկու միջոցով **զգուշությամբ** (օգտագործել պաշտպանիչ պլաստիկե էկրան, կրել ակնոց և հագնել ձեռնոցներ) այրել (**այրումը կատարում է ուսուցիչը կամ լաբորանտը**) սրածայր ապակե խողովակից դուրս եկող ջրածինը: Այնուհետև սպիրտայրոցի միջոցով տաքացնել խողովակի այն մասը, որտեղ գտնվում է պղնձի (II) օքսիդը: Շարունակել փորձն այնքան ժամանակ, մինչև փոշու գույնը սևից դառնա կարմրավուն: Հանգցնել սպիրտայրոցը և անջատել խողովակները միմյանցից: Կրկին կշռել պղինձ պարունակող ապակյա խողովակը:

Նկար 2. CuO-ի վերականգնում ջրածնով

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

Եզրակացություն

Հարցեր

1. Ռեակցիաների n° տեսակին է պատկանում պղնձի (II) օքսիդի վերականգնումը:
2. Ինչո՞ւ է պակասում պղնձի (II) օքսիդ պարունակող խողովակի զանգվածը փորձի արդյունքում:
3. Ո՞ր նյութն է օքսիդիչ այս փորձում:
4. Քանի՞ մոլ էլեկտրոն է կորցնում 3 մոլ ջրածինը տվյալ ռեակցիայում:

Փորձ 1.

Ուղղորդող եզրակացություն

Ջրածինը ստացվում է տեղակալման ռեակցիայի միջոցով, ակտիվ մետաղի և նոսր թթվի փոխազդեցությամբ: Ջրածինը չի լուծվում ջրում, հետևաբար կարելի է այն հավաքել ջրի դուրսմղման եղանակով:

Պատասխաններ

1. Ինչո՞ւ է գլանը բերանքսիվայր տեղադրվում: **Քանի որ ջրածինը թեթև է օդից և հակառակ դեպքում հնարավոր չի լինի հավաքել գլանում:**
2. Ո՞ր գազերն են (բերել 2 օրինակ) հավաքվում ջրի դուրսմղման եղանակով: Պատասխանը հիմնավորել: **Թթվածին, ազոտ, ջրածին: Քանի որ դրանք թեթև են օդից և աննշան են լուծվում ջրում:**
3. Ռեակցիաների n° տեսակին է պատկանում ջրածնի ստացումը: **Տեղակալման:**
4. Հաշվել 0.2 գ ցինկից տեսականորեն ստացվող ջրածնի ծավալը ($P=101\ 000$ Պա, $T=20^\circ\text{C}$), համեմատել այն այս փորձում ստացված ջրածնի ծավալի հետ և հաշվել երկու տվյալների տարբերությունը (%): **Օգտագործել $PV = nRT$ բանաձևը:**
5. Ինչո՞ւ է ջրածինը վատ լուծվում ջրում: **Քանի որ ջրածինը ոչ բևեռային է, իսկ ջուրը բևեռային լուծիչ է:**

Փորձ 1.

Ուղղորդող եզրակացություն

Բարձր ջերմաստիճանում ջրածինը վերականգնում է պղնձի (II) օքսիդը մինչև պղինձ:

Պատասխաններ

1. Ռեակցիաների n° տեսակին է պատկանում պղնձի (II) օքսիդի վերականգնումը: **Տեղակալման, վերօքս:**
2. Ինչո՞ւ է պակասում պղնձի (II) օքսիդ պարունակող խողովակի զանգվածը փորձի արդյունքում: **Քանի որ պղնձի (II) օքսիդը փոխարկվում է պղնձի:**
3. Ո՞ր նյութն է օքսիդիչ այս փորձում: **CuO**
4. Քանի՞ մոլ էլեկտրոն է կորցնում 3 մոլ ջրածինը տվյալ ռեակցիայում: **6 մոլ:**

Լաբորատոր փորձ 9 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Վերօքս տիտրում. Ժավելաջրի անալիզ (45 րոպե)

Փորձի նպատակն է ցույց տալ, թե ինչպես վերօքս ռեակցիաները կարող են օգտագործվել կենցաղային ժավելաջրում նատրիումի հիպոքլորիտի քանակությունը որոշելու համար:

Անվտանգության կանոններ

- Ծծմբական թթվի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ռետինե ձեռնոցներ և ակնոց կրել:
- Ժավելաջրում պարունակվող նատրիումի հիպոքլորիտը մաշկը քայքայող հատկություն ունի: Օգտագործելիս ուշադիր եղեք, որ այն չթափվի մաշկին: Թափվելու դեպքում անմիջապես լվանալ հոսող ջրով:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաներ:

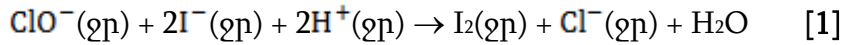
Ներածություն

Սպիտակ հագուստից կեղտերի և բծերի լվացումն առօրյա կենցաղային աշխատանք է և սովորաբար իրականացվում է ժավելաջրի կիրառմամբ: Ժավելաջրի սպիտակեցնելու և բծերը հեռացնելու արդյունավետությունը կապված է դրա օքսիդիչ ուժից: Հեղուկ «քլորային» սպիտակեցնող միջոցներից շատերը, օրինակ՝ ժավելաջուրը, պարունակում են հիպոքլորիտ իոն (ClO^-) որպես օքսիդացնող միջոց: Հիպոքլորիտը հիմնականում գտնվում է նատրիումական (NaOCl) կամ կալցիումական, $\text{Ca}(\text{OCl})_2$, աղի տեսքով: Ոչ քլորային սպիտակեցնող միջոցների ազդեցությունը հիմնված է ջրածնի

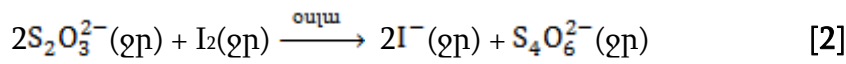
վերօքսիդի օքսիդիչ հատկությունների վրա: Դրանք կիրառվում են գունավոր, ինչպես նաև սպիտակ գործվածքների լվացման համար:

Այս փորձը ցույց է տալիս, թե ինչպես վերօքս ռեակցիաները կարող են օգտագործվել ժավելաջրում օքսիդացնող միջոցի քանակական որոշման համար:

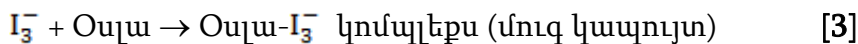
Նախ ժավելաջրին ավելացնում են ավելցուկով վերցված կալիումի յոդիդի լուծույթ և թթու: Յոդիդ իոնները (I^-) օքսիդանում են I_2 -ի:

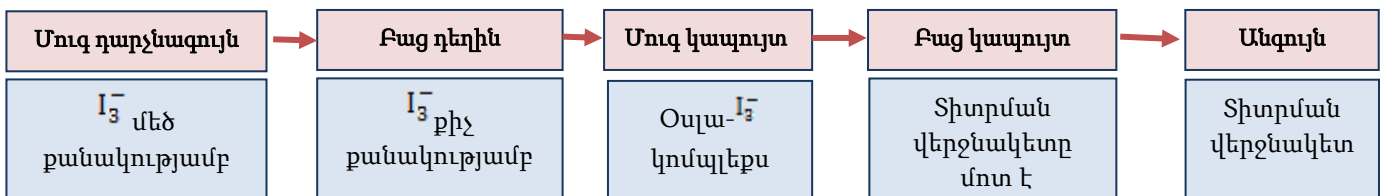
Առաջացած յոդն այնուհետև տիրվում է նատրիումի թիոսուլֆատի ($Na_2S_2O_3$) ստանդարտ լուծույթով, որը քանակապես վերականգնում է յոդը յոդիդ իոնների:

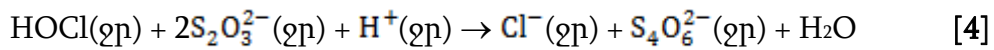
Այս ռեակցիայում օսլան օգտագործվում է որպես հայտանյութ: Օսլայի լուծույթը չի ավելացվում, քանի դեռ յոդով պայմանավորված մուգ դարչնագույնը չի փոխակերպվում բաց դեղինի: Տիրումը հասնում է իր վերջնակետին, երբ թիոսուլֆատը լուծույթը դարձնում է անգույն: Օսլան և յոդը (իրականում տրիյոդիդ իոնը, I_3^-) առաջացնում են մուգ կապույտ կոմպլեքս, և եթե օսլան ավելացվի շատ շուտ, ապա մուգ կապույտ կոմպլեքսը հեշտությամբ չի փոխակերպվի, և վերջնակետի որոշումը կդժվարանա:

Տիրման ընթացքում լուծույթի գունային անցումների ուրվագիր

[1] և [2] հավասարումների համադրումից ստացվում է [4] հավասարումը, ինչը ցույց է տալիս, որ յուրաքանչյուր մեկ մոլ հիպոքլորիտի համար պահանջվում է երկու մոլ թիոսուլֆատ: Այսպիսով, անջատված յոդի հետ փոխազդելու համար պահանջված թիոսուլֆատի ստանդարտ լուծույթի ծավալից և ժավելաջրի կշիռից կարելի է հաշվել օքսիդացնող միջոցի զանգվածային բաժինը:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 25 մլ բյուրետ
- 100 մլ էրլենմեյերի կոլբ (կոնաձև հարթահաստակ կոլբ)
- Բյուրետի բռնիչ
- Կալան
- Ամրակալ
- Կշեռք
- Լվացման շիշ
- 25 մլ չափիչ գլան
- 2 հատ 10 մլ չափիչ գլան
- Բյուրետի ձագար
- Պաստերի պիպետ

Նյութեր

- 10 մլ 3M H₂SO₄
- 15 մլ 3M KI
- 50 մլ 0.05M Na₂S₂O₃
- 5 մլ 1%-անոց օսլայի լուծույթ (թարմ պատրաստված)
- Ժավելաջրի նմուշ
- Թորած ջուր

Փորձի ընթացքը

Այս փորձում վերօքս տիտրման միջոցով պետք է որոշել ժավելաջրում նատրիումի հիպոքլորիտի զանգվածային բաժինը: Դրա համար որպես տիտրանտ օգտագործվում է 0.05M Na₂S₂O₃-ի լուծույթ և այդ լուծույթով տիտրվում է ժավելաջրի և կալիումի յոդիդի փոխազդեցությունից անջատված յոդը:

Ժավելաջրի նմուշի օքսիդիչ ուժի որոշում

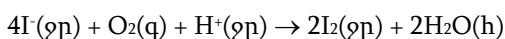
100 մլ Էրլենմեյերի կոլբը կշռել, այնուհետև դրա մեջ լցնել 0.5 մլ ժավելաջուր, կրկին կշռել: Կոլբի մեջ չափիչ զլանի օգնությամբ լցնել 25 մլ թորած ջուր, ավելացնել 3 մլ 3Մ KI, 2 մլ 3Մ H₂SO₄ և խառնել:

Թորած ջրով երեք անգամ ողողել 25 մլ բյուրետը, այնուհետև երկու անգամ ողողել մոտ 5 մլ 0.05 Մ Na₂S₂O₃ լուծույթով: Ամրացնել բյուրետը կալանին և լցնել այն 0.05 Մ Na₂S₂O₃ լուծույթով մինչև զրոյական նիշից փոքր-ինչ վերև: Բյուրետի լուծույթը պետք է պղպջակներ չպարունակի: 0.05 Մ Na₂S₂O₃-ի լուծույթի մենիսկը բերել զրոյական նիշի, գրանցել բյուրետի սկզբնական ցուցմունքը մոտ 0.05 մլ ճշտությամբ: Կալանի հիմքի վրա դնել սպիտակ թուղթ, որի վրա տեղադրել անալիզվող ժավելաջրով կոլբը: Բյուրետի սկզբնական ցուցմունքը գրանցելուց հետո անմիջապես* սկսել տիտրումը նատրիումի թիոսուլֆատով: Հենց որ տիտրանտը ավելացվում է, լուծույթը դառնում է սկզբում բաց դարչնագույն, այնուհետև՝ բաց դեղին: Երբ լուծույթը դառնում է բաց դեղին, պաստերի պիպետի միջոցով ավելացնել մոտ 1 մլ օսլա և խառնել: Լուծույթը դառնում է մուգ կապույտ: Շարունակել տիտրումը՝ դանդաղորեն, կաթիլ-կաթիլ ավելացնելով տիտրանտը: Երբ լուծույթը դառնա բաց կապույտ, մեկ կամ երկու կաթիլից տիտրումը կհասնի վերջնակետին: Տիտրման վերջնակետը լուծույթի գունազրկումն է: Գրանցել բյուրետի վերջնական ցուցմունքը: Տիտրումը իրականացնել ևս երկու անգամ:

Օգտվելով վերևում ներկայացված [4]-րդ հավասարումից՝

- Հաշվել առկա նատրիումի հիպոքլորիտի (NaOCl) զանգվածը ժավելաջրի տիտրման համար օգտագործված թիոսուլֆատի կոնցենտրացիայից և ծավալից:
- Հաշվել ժավելաջրի օքսիդիչ ուժը, որը իրենից ներկայացնում է նատրիումի հիպոքլորիտի զանգվածային բաժինը, յուրաքանչյուր տիտրման համար:
- Հաշվել ժավելաջրում նատրիումի հիպոքլորիտի միջին զանգվածային բաժինը:

* Յողը օքսիդանում է օդի թթվածնով:

Ռեակցիան դանդաղ է չեզոք լուծույթներում, սակայն թթվային միջավայրում ավելի արագ է և արագանում է արևի լույսից: Լուծույթի թթվեցումից հետո այն պետք է տիտրել անմիջապես: Այլապես վերջնակետին հասնելուց հետո լուծույթը կարող է մզանալ ժամանակի ընթացքում:

Վերօքս տիտրում. Ժավելաչրի անալիզ
Ժավելաչրի նմուշի օքսիդիչ ուժի որոշում

Անուն, ազգանուն _____

Ամսաթիվ _____

Հաշվետվության թերթիկ

$\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ -ի մոլյարություն - 0.050M

	Փորձ 1	Փորձ 2	Փորձ 3
Էրլենմեյերի կոլբի զանգված (գ)	_____	_____	_____
Էրլենմեյերի կոլբի և ժավելաչրի նմուշի զանգված (գ)	_____	_____	_____
Ժավելաչրի նմուշի զանգված (գ)	_____	_____	_____
$\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ -ի ծավալ (մլ) → բյուրետի վերջն. ցուցմունք	_____	_____	_____
→ բյուրետի սկզբն. ցուցմունք	_____	_____	_____
NaOCl-ի զանգված (գ)	_____	_____	_____
NaOCl-ի զանգվածային բաժին (%)	_____	_____	_____

Ցույց տալ փորձ 1-ի հաշվարկները

Հարցեր

1. Ուժեղ թթվի ներկայությամբ հիպոքլորիտ իոնը վերածվում է հիպոքլորաթթվի:
Ինչո՞ւ:
2. Ինչո՞ւ է KI-ը վերցվում ավելցուկով:

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

Եզրակացություն

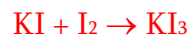
Պատասխաններ

1. Ուժեղ թթվի ներկայությամբ հիպոքլորիտ իոնը վերածվում է հիպոքլորաթթվի:
Ինչո՞ւ:

Քանի որ հավասարակշռությունը տեղաշարժվում է թույլ հիպոքլորաթթվի կողմը:

2. Ինչո՞ւ է KI-ը վերցվում ավելցուկով:

Որպեսզի ամբողջ հիպոքլորիտը մտնի ռեակցիայի մեջ և անալիզի արդյունքը լինի ճշգրիտ: KI-ը ապահովում է նաև I₂-ի լուծումը միջավայրում, և ռեկցիան ընթանում է համասեռ պայմաններում:

Հաշվարկի օրինակ

0.501 գ ժավելաջրի նմուշը փոխազդել է ավելցուկով վերցված KI-ի հետ: Անջատված յոդի տիտրման համար պահանջվել է 10.21 մլ 0.0692Մ Na₂S₂O₃: Ինչքա՞ն է NaOCl-ի զանգվածային բաժինը ժավելաջրում:

Na₂S₂O₃-ի մոլերի քանակը կրկնակի անգամ շատ է հիպոքլորիտի մոլերից:

$$n_{NaOCl} = \frac{1}{2} \times n_{Na_2S_2O_3} = \frac{1}{2} \times C_{Na_2S_2O_3} \times V_{Na_2S_2O_3} = \frac{1}{2} \times 0.0692 \times 0.01021 = 3.53 \times 10^{-4} \text{ մոլ}$$

Հաշվել NaOCl-ի զանգվածը.

$$m_{NaOCl} = n_{NaOCl} \times M_{NaOCl} = 3.53 \times 10^{-4} \times 74.5 = 0.0263 \text{ գ}$$

NaOCl-ի զանգվածային բաժինն է՝

$$\omega_{NaOCl} = \frac{0.0263}{0.501} \times 100 = 5.25\%$$

Ուղղորդող եզրակացություն

Այսպիսով, վերօքս տիտրման եղանակով հնարավոր է հստակ որոշել ժավելաջրի նմուշներում նատրիումի հիպոքլորիտի զանգվածային բաժինը՝ ժավելաջրի օքսիդիչ ուժը:

Լաբորատոր փորձ 10

10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Հալոգենիդ իոնների հայտնաբերում

(Cl⁻, Br⁻, I⁻, F⁻)

(45 րոպե)

Փորձի նպատակն է ջրային լուծույթում հայտնաբերել Cl⁻, Br⁻, I⁻, F⁻ իոնները:

Անվտանգության կանոններ

- Արծաթի և կապարի (II) նիտրատների լուծույթների հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ռետինե ձեռնոցներ և ակնոց կրել:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաներ:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 8 հատ 10-15 մլ փորձանոթներ
- Ապակյա ձող
- 6 հատ 2 մլ Պաստերի պիպետ

Նյութեր

- 10-ական մլ KF/ NaF -ի, NaCl-ի, KBr-ի և KI-ի 5%-անոց լուծույթներ
- 5 մլ արծաթի նիտրատի 1%-անոց լուծույթ
- 5 մլ կապարի (II) նիտրատի 1%-անոց լուծույթ
- Թորած ջուր

Փորձ 1

Վերցնել չորս փորձանոթ, պիտակավորել (KF/NaF, NaCl, KBr և KI) և յուրաքանչյուրի մեջ լցնել համապատասխան աղի 1-2 մլ լուծույթ: Այնուհետև փորձանոթների մեջ լցնել 1-2 կաթիլ արծաթի նիտրատի լուծույթ:

Օգտագործել ստորև բերված աղյուսակը դիտարկումները գրանցելու համար:

	Իոններ	Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)	Ռեակցիաների մոլեկուլային, լրիվ և կրճատ իոնական հավասարումներ
1	F ⁻		
2	Cl ⁻		
3	Br ⁻		
4	I ⁻		

Փորձ 2

Վերցնել չորս փորձանոթ, պիտակավորել (KF/NaF, NaCl, KBr և KI) և յուրաքանչյուրի մեջ լցնել համապատասխան աղի 1-2 մլ լուծույթ: Այնուհետև փորձանոթների մեջ լցնել 1-2 կաթիլ կապարի (II) նիտրատի լուծույթ:

Օգտագործել ստորև բերված աղյուսակը դիտարկումները գրանցելու համար:

	Իոններ	Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)	Ռեակցիաների մոլեկուլային, լրիվ և կրճատ իոնական հավասարումներ
1	F ⁻		
2	Cl ⁻		
3	Br ⁻		
4	I ⁻		

Եզրակացություն

Ուղղորդող եզրակացություն

Cl⁻, Br⁻, I⁻ / Ag⁺

Cl⁻, Br⁻, I⁻ իոնների հայտնաբերումը իրականացվում է Ag⁺-ի հետ նստվածքների առաջացմամբ, համապատասխանաբար, սպիտակ, կրեմագույն, դեղին գույների:

F⁻ / Ag⁺

F⁻ իոնը Ag⁺-ի հետ նստվածք չի առաջացնում:

Cl⁻, Br⁻, I⁻, F⁻ / Pb²⁺

Cl⁻, Br⁻ և F⁻ իոնների հայտնաբերումը իրականացվում է Pb²⁺-ի հետ սպիտակավուն նստվածքների առաջացմամբ, իսկ I⁻-ը՝ վառ դեղին նստվածքի առաջացմամբ:

Փորձ 1

	Իոններ	Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)	Ռեակցիաների մոլեկուլային, լրիվ և կրճատ իոնական հավասարումներ
1	F ⁻	անջատվում է սպիտակ նստվածք	$Pb^{2+} + 2F^{-} = PbF_2$
2	Cl ⁻	անջատվում է սպիտակ նստվածք	$Pb^{2+} + 2Cl^{-} = PbCl_2$
3	Br ⁻	անջատվում է սպիտակ նստվածք	$Pb^{2+} + 2Br^{-} = PbBr_2$
4	I ⁻	անջատվում է վառ դեղին նստվածք	$Pb^{2+} + 2I^{-} = PbI_2$

Փորձ 2

	Իոններ	Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)	Ռեակցիաների մոլեկուլային, լրիվ և կրճատ իոնական հավասարումներ
1	F ⁻	փոփոխություն չկա	-
2	Cl ⁻	անջատվում է սպիտակ լոռանման նստվածք	$Ag^{+} + Cl^{-} = AgCl$
3	Br ⁻	անջատվում է կրեմագույն նստվածք	$Ag^{+} + Br^{-} = AgBr$
4	I ⁻	անջատվում է դեղնավուն նստվածք	$Ag^{+} + I^{-} = AgI$

Լաբորատոր փորձ 11

10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Թթվածնի ստացում կալիումի պերմանգանատի քայքայումից և դրա որակական հայտնաբերում (45 րոպե)

Աշխատանքի նպատակն է կալիումի պերմանգանատի քայքայմամբ ստանալ թթվածին և նույնականացնել այն:

Անվտանգության կանոններ

- Փորձը կատարելիս հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և պաշտպանիչ ակնոց կրել:
- Սպիրտայրոցով աշխատելիս պահպանել անվտանգության կանոնները:
- Փորձի ընթացքում թթվածին հավաքելիս խուսափել դյուրավատ նյութերի առկայությունից:

Անհրաժեշտ պարագաներ

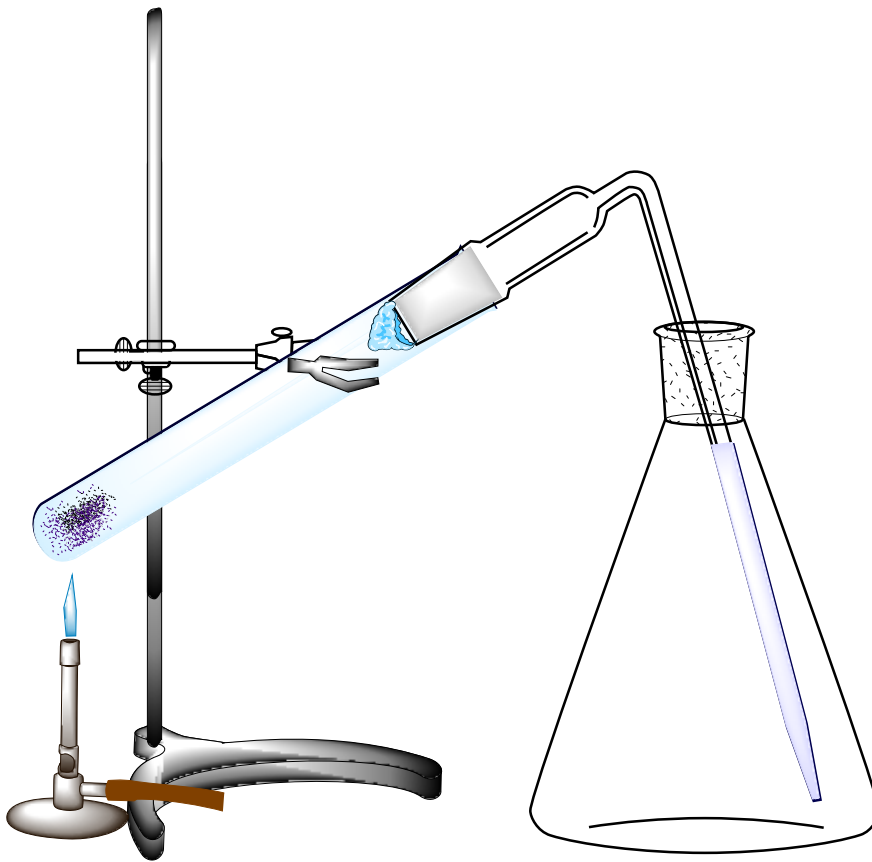
- Սպիրտայրոց
- 25 մլ հրակայուն փորձանոթ
- Գազատար խողովակով միացված ռետինե խցան
- Ամրակալ
- Կալան
- Բռնիչ
- 500 մլ կոնաձև կոլբ խցանով
- Բամբակ
- Մարիս
- Կրակայրիչ
- Կշեռք

Նյութեր

- 5 գրամ կալիումի պերմանգանատ (KMnO_4)

Փորձի ընթացքը *Թթվածնի ստացում*

1. Մաքուր, չոր, հրակայուն փորձանոթի մեջ լցնել 3-5 գրամ կալիումի պերմանգանատի ($KMnO_4$) բյուրեղներ:
2. Փորձանոթի մեջ՝ վերին մասում, հարմարեցնել բամբակի փոքրիկ գնդիկ՝ պերմանգանատի փոշին որսալու համար:
3. Փորձանոթը ամրակալի և բռնիչի օգնությամբ 45° անկյան տակ ամրացնել կալանին (նկար):
4. Փորձանոթը հերմետիկ փակել գազատար խողովակով միացված ռետինե խցանով:
5. Գազատար խողովակի մյուս ծայրն իջեցնել 500 մլ կոնաձև կոլբի մեջ:
6. Սպիրտայրոցի օգնությամբ տաքացնել նախ փորձանոթը ամբողջությամբ, այնուհետև՝ նյութով լցված մասը 10-15 րոպե:
7. Դադարեցնել տաքացումը և խցանով փակել կոնաձև կոլբը:

Նկար

Թթվածնի նույնականացում

Թթվածնով լցված կոնաձև կոլբի մեջ իջեցնել առկայծող մարխը և հետևել փոփոխություններին:

Հավաքված թթվածինն օգտագործել հաջորդ փորձում ծծմբի այրման համար*:

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

Ընթացող ռեակցիայի հավասարում

Եզրակացություն

-----

* Նայել ծծմբի (IV) օքսիդի ստացման լաբորատոր աշխատանքը, որը ցանկալի է կատարել նույն օրը:

Ուղղորդող եզրակացություն

Կալիումի պերմանգանատի ջերմային քայքայումից անջատվում է թթվածին, որի իսկությունը հաստատվեց առկայծող մարխի բոցավառման միջոցով:

Լաբորատոր փորձ 12 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Ծծմբի (IV) օքսիդի ստացում ծծմբի այրմամբ և դրա հայտնաբերում

(45 րոպե)

Փորձի նպատակն է ստանալ ծծմբի (IV) օքսիդ ծծմբի այրմամբ և ուսումնասիրել դրա որոշ քիմիական հատկությունները:

Անվտանգության կանոններ

- Ծծմբի (IV) օքսիդը սուր խեղդող հոտ ունի, փորձը կատարել քարշիչ պահարանում:
- Սպիրտայրոցը վառում են կրակայրիչով/լուցկիով: Չի կարելի այն վառել մեկ այլ սպիրտայրոցով, դա կարող է հրդեհի պատճառ դառնալ:
- Սպիրտայրոցի բոցը չի կարելի հանգցնել փչելով, դա վտանգավոր է, պարզապես պետք է ծածկել թասակով:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 500 մլ կոնաձև կոլբ՝ խցանով
- Այրման համար նախատեսված շերեփ
- Սպիրտայրոց
- 3 հատ 16 մլ փորձանոթ

Անհրաժեշտ նյութեր

- Մոտ 1 գ ծծմբի փոշի
- Թորած ջուր
- Մեթիլնարնջագույն հայտանյութ
- 5 մլ $K_2Cr_2O_7$ թթվեցրած լուծույթ ($2.5\text{մլ } 0.01\text{M } K_2Cr_2O_7 + 2.5\text{մլ } 0.02\text{ M } H_2SO_4$)
- 5 մլ $0.05\text{M } Ba(OH)_2$

Փորձի ընթացքը

Նախորդ փորձից (**թթվածնի ստացում**) թթվածին պարունակող 500 մլ կոնաձև կուլբի մեջ լցնել 50 մլ թորած ջուր և փակել խցանով: *Փորձը կարելի է կատարել՝ թթվածնի փոխարեն օդ օգտագործելով:*

Այրման համար նախատեսված շերտի մեջ լցնել ծծմբի փոշի, շերտի ծավալից մի փոքր ավելի և սպիրտայրոցի վրա տաքացնել մինչև այրվելը: Հավելուց հետո ծծումբը բոցավառվում է և այրվում կապույտ բոցով: Ապա բոցավառվող ծծմբով շերտերը իջեցնել թթվածնով և ջրով լցված 500 մլ կոնաձև կուլբի մեջ այնպես, որ շերտերը մոտ լինի ջրի մակերեսին: Շերտերը պահել կոնաձև կուլբում այնքան ժամանակ, մինչև բոցը մարի: Այնուհետև հանել շերտերը, կուլբը փակել խցանով և թափահարել:

1. Կուլբում ստացված լուծույթից մոտ 2 մլ լցնել փորձանոթի մեջ և ավելացնել 2-3 կաթիլ մեթիլնարնջագույն հայտանյութի լուծույթ կամ մեթիլնարնջագույն հայտանյութի թղթիկ:
2. Կուլբում ստացված լուծույթից մոտ 2 մլ լցնել մեկ այլ փորձանոթի մեջ և ավելացնել մոտ 1 մլ $K_2Cr_2O_7$ -ի թթվեցրած լուծույթ:
3. Կուլբում ստացված լուծույթից մոտ 2 մլ լցնել երրորդ փորձանոթի մեջ և ավելացնել 1 մլ $Ba(OH)_2$ -ի լուծույթ, այնուհետև ավելացնել 5 մլ աղաթթու:

Գրանցել բոլոր դիտարկումներն աղյուսակում:

	Դիտարկում	Ռեակցիայի հավասարում
Փորձանոթ 1		
Փորձանոթ 2		
Փորձանոթ 3		

Եզրակացություն

Փորձի համար	Դիտարկում	Ռեակցիայի մոլեկուլային հավասարում
Փորձանոթ 1	Մեթիլ նարնջագույն հայտանյութը ավելացնելիս լուծույթը կարմրում է:	$\text{SO}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{H}_2\text{SO}_3$ $\text{H}_2\text{SO}_3 \rightleftharpoons \text{H}^+ + \text{HSO}_3^- \text{ (պարտադիր չէ)}$
Փորձանոթ 2	K ₂ Cr ₂ O ₇ -ի ավելացումից լուծույթը ստանում է կանաչ գունավորում:	$3\text{H}_2\text{SO}_3 + \text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{Cr}_2(\text{SO}_4)_3 + \text{K}_2\text{SO}_4 + 4\text{H}_2\text{O}$
Փորձանոթ 3	Ba(OH) ₂ -ի ավելացումից անջատվում է սպիտակ նստվածք: Նստվածքը լուծվում է աղաթթվում:	$\text{H}_2\text{SO}_3 + \text{Ba}(\text{OH})_2 \rightarrow \text{BaSO}_3 \downarrow + 2\text{H}_2\text{O}$ $\text{BaSO}_3 + 2\text{HCl} \rightarrow \text{BaCl}_2 + \text{H}_2\text{O} + \text{SO}_2 \uparrow$

Ուղղորդող եզրակացություն

Ծծմբի փոշին այրելիս առաջանում է ծծմբի (IV) օքսիդ, որն էլ ջրում լուծվելիս առաջացնում է ծծմբային թթու, վերջինս էլ հայտնաբերվում է մեթիլնարնջագույն հայտանյութի օգնությամբ:

Ծծմբի (IV) օքսիդը/ծծմբային թթուն վերականգնիչ է, ինչը հաստատվում է K₂Cr₂O₇-ի հետ փոխազդեցությամբ:

Ba(OH)₂-ի հետ փոխազդեցության արդյունքում առաջացած նստվածքը լուծելի է HCl-ի լուծույթում, ինչը խոսում է այն մասին, որ ծծմբի այրումից հիմնականում առաջանում է ծծմբի (IV), այլ ոչ թե ծծմբի (VI) օքսիդ:

Լաբորատոր փորձ 13

10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Անիոնների որակական ռեակցիաներ

(SO_4^{2-} , SO_3^{2-} , NO_3^- .)

(45 րոպե)

Փորձի նպատակն է ջրային լուծույթում հայտնաբերել և տարբերակել SO_4^{2-} , SO_3^{2-} , NO_3^- , իոնները:

Անվտանգության կանոններ

- Փորձերն իրականացնել քարշիչ պահարանում:
- Ծծմբական թթվի և աղաթթվի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ռետինե ձեռնոցներ և ակնոց կրել:
- Սպիրտայրոցով աշխատելիս պահպանել անվտանգության կանոնները:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաներ:
- Բարիումի քլորիդը **խիստ թունավոր է**: Աշխատել զգույշ, մաշկին թափվելու դեպքում արագ լվանալ հոսող ջրով:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- Փորձանոթներ
- Ջերմակայուն փորձանոթներ
- Ապակե ձողեր
- Սպիրտայրոց
- Փորձանոթի բռնիչներ
- Ֆիլտրի թուղթ

Նյութեր

- Na-ի կամ K-ի սուլֆատների, սուլֆիտների և նիտրատների լուծույթներ (1.0 մոլ դմ⁻³)
- Պինդ Na_2SO_3 կամ K_2SO_3

- Նոսր աղաթթու
- BaCl₂ կամ Ba(NO₃)₂ լուծույթ (0.1 մոլ դմ⁻³)
- Խիտ ծծմբական թթու
- Fe²⁺(ջր) լուծույթ (1.0 մոլ դմ⁻³)
- K₂Cr₂O₇ լուծույթ (0.01 մոլ դմ⁻³)
- Պղնձե լար

Փորձի ընթացքը

Օգտագործել ստորև բերված աղյուսակը փորձն իրականացնելու և դիտարկումները գրանցելու համար:

	Փորձ	Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)	Ռեակցիաների մոլեկուլային, լրիվ և կրճատ իոնական հավասարումներ
SO ₄ ²⁻ , SO ₃ ²⁻ , NO ₃ ⁻ անիոնների հայտնաբերում (յուրաքանչյուր անիոնի լուծույթից մոտ 1սմ ³ լցնել փորձանոթի մեջ)			
1	SO₄²⁻ իոնների համար Ավելացնել մոտ 1սմ ³ BaCl ₂ -ի կամ Ba(NO ₃) ₂ -ի լուծույթ: Այնուհետև ավելացնել նոսր HCl:		
2	SO₃²⁻ իոնների համար ա) Մոտ 0.5 գ պինդ միացությանը ավելացնել քիչ քանակությամբ նոսր աղաթթու և տաքացնել: Ջերմակայուն փորձանոթի բերանի վրա պահել K ₂ Cr ₂ O ₇ -ով թրջած ֆիլտրի թուղթ: բ) 1 սմ ³ SO ₃ ²⁻ իոններ պարունակող լուծույթին ավելացնել մոտ 1սմ ³ BaCl ₂ -ի կամ Ba(NO ₃) ₂ -ի լուծույթ: Այնուհետև ավելացնել նոսր աղաթթու:		

3	<p>NO₃⁻ իոնների համար</p> <p>ա) Դարչնագույն օդակների փորձ</p> <p>2 սմ³ NO₃⁻ (ջր) լուծույթին ավելացնել 3սմ³ FeSO₄ -ի թարմ պատրաստված հազեցած լուծույթ, այնուհետև դանդաղ, փորձանոթի պատերին ծորացնելով, ավելացնել 3-4սմ³ խիտ ծծմբական թթու (աշխատել շատ զգույշ): Եթե լուծույթը թափահարված կամ տաք է, օդակների առաջացումը տեսանելի չի լինի:</p> <p>բ) Փորձը կատարել քարշիչ պահարանում: 2 սմ³ NO₃⁻ (ջր) լուծույթին ավելացնել 1սմ³ խիտ ծծմբական թթու(աշխատել շատ զգույշ), այնուհետև ստացված լուծույթի մեջ ընկղմել պղնձե լար:</p>		
---	---	--	--

Եզրակացություն

Ուղղորդող եզրակացություն

SO₄²⁻ և SO₃²⁻ իոններ

SO₄²⁻ և SO₃²⁻ իոնների հայտնաբերումն իրականացվում է Ba²⁺-ի հետ նստվածքների առաջացմամբ, իսկ տարբերակումը կատարվում է նոսր աղաթթվով:

NO₃⁻ իոններ

ա) NO₃⁻ իոնը խիտ ծծմբական թթվի հետ փոխարկվում է ազոտական թթվի, որն էլ Fe²⁺ իոններին օքսիդացնում է Fe³⁺ իոնների, ինչի արդյունքում առաջանում են դարչնագույն օղակներ:

բ) NO₃⁻ իոնը խիտ ծծմբական թթվի հետ փոխարկվում է ազոտական թթվի, որն էլ պղնձի հետ փոխազդելիս առաջացնում է NO₂ գորշ գազ:

	Փորձ	Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)	Ռեակցիաների մոլեկուլային, լրիվ և կրճատ իոնական հավասարումներ
SO ₄ ²⁻ , SO ₃ ²⁻ , NO ₃ ⁻ անիոնների հայտնաբերում (յուրաքանչյուր անիոնի լուծույթից մոտ 1սմ ³ լցնել փորձանոթի մեջ)			
1	SO₄²⁻ իոնների համար Ավելացնել մոտ 1սմ ³ BaCl ₂ -ի կամ Ba(NO ₃) ₂ -ի լուծույթ: Այնուհետև ավելացնել նոսր HCl:	Սպիտակ նստվածքի առաջացում, որը չի լուծվում աղաթթվում:	Ba ²⁺ + SO ₄ ²⁻ = BaSO ₄
2	SO₃²⁻ իոնների համար ա) Մոտ 0.5գ պինդ միացությանը ավելացնել քիչ քանակությամբ նոսր աղաթթու և տաքացնել: Ջերմակայուն փորձանոթի բերանի վրա պահել K ₂ Cr ₂ O ₇ -ով թրջած ֆիլտրի թուղթ: բ) 1 սմ ³ SO ₃ ²⁻ իոններ պարունակող լուծույթին ավելացնել մոտ 1սմ ³ BaCl ₂ -ի կամ Ba(NO ₃) ₂ -ի լուծույթ: Այնուհետև ավելացնել նոսր աղաթթու:	Անջատվում է սուր հոտով գազ, որը K ₂ Cr ₂ O ₇ -ով թրջած ֆիլտրի թուղթը ներկում է կանաչ: Սպիտակ նստվածքի առաջացում, որը լուծվում է աղաթթվում:	SO ₃ ²⁻ + 2H ⁺ = SO ₂ + H ₂ O Ba ²⁺ + SO ₃ ²⁻ = BaSO ₃ BaSO ₃ + 2H ⁺ = Ba ²⁺ + SO ₂ + H ₂ O

3	<p>NO₃⁻ իոնների համար ա) Դարչնագույն օղակների փորձ 2 սմ³ NO₃⁻ (ջր) լուծույթին ավելացնել 3սմ³ FeSO₄ -ի թարմ պատրաստված հազեցած լուծույթ, այնուհետև դանդաղ, փորձանոթի պատերին ծորացնելով, ավելացնել 3-4սմ³ խիտ ծծմբական թթու (աշխատել շատ զգույշ): Եթե լուծույթը թափահարված կամ տաք է, օղակների առաջացումը տեսանելի չի լինի:</p> <p>բ) Փորձը կատարել քարշիչ պահարանում: 2 սմ³ NO₃⁻ (ջր) լուծույթին ավելացնել 1սմ³ խիտ ծծմբական թթու(աշխատել շատ զգույշ), այնուհետև ստացված լուծույթի մեջ ընկղմել պղնձե լար:</p>	<p>Դարչնագույն օղակների առաջացում:</p> <p>Աանջատվում է գորշ գազ, լուծույթը կապտում է:</p>	<p>$Fe^{2+} + NO_3^- + 2H^+ = Fe^{3+} + NO_2 + H_2O$</p> <p>$Cu + 2NO_3^- + 4H^+ = Cu^{2+} + 2NO_2 + 2H_2O$</p>
---	---	---	---

Լաբորատոր փորձ 14 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Մետաղներ և ոչ մետաղներ

Ամոնիակի ստացումը և հատկությունների ուսումնասիրումը (45 րոպե)

Աշխատանքի նպատակն է ստանալ ամոնիակ և ուսումնասիրել դրա որոշ հատկություններ:

Անվտանգության կանոններ

- Ամոնիակը **թունավոր** գազ է, փորձերն իրականացնել քարշիչ պահարանում:
- Հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և պաշտպանիչ ակնոց կրել:
- Աղաթթվի հետ զգուշորեն վարվել, մաշկին թափվելու դեպքում արագ լվանալ հոսող ջրով:
- Սպիրտայրոցով աշխատելիս պահպանել անվտանգության կանոնները:
- Եղել ք ուշադիր. ապակե ամանեղենը հեշտ է կոտրվում:
- Գազային նյութերի կամ գոլորշիների հոտը քաշելու համար անհրաժեշտ է դրանք ձեռքով մղել դեպի քիթը և հոտ քաշել զգուշորեն:

Անհրաժեշտ պարագաներ

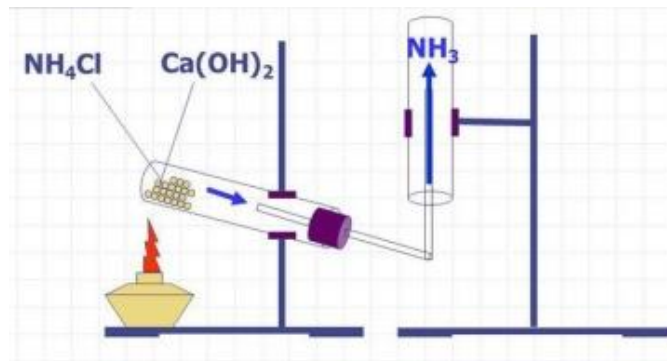
- Ճենապակյա հավանգ
- 3 հատ 20-25 մլ փորձանոթ
- Գազատար խողովակ խցանով
- 1 հատ 250 մլ բաժակ
- 2 հատ կալան
- 2 հատ բռնիչ
- 2 հատ ամրակալ
- Սպիրտայրոց
- Պաստերի պիպետ/կաթոցիկ
- Լվացման ջիշ

Նյութեր

- 10 գ ամոնիումի քլորիդ
- 10 գ կալցիումի հիդրօքսիդի փոշի
- 5%-անոց աղաթթու
- Լակմուսի թուղթ
- Ֆենոլֆտալեին
- Թորած ջուր

Փորձի ընթացք

1. Փորձն իրականացնել քարշիչ պահարանում: Ճենապակյա հավանգում խառնել հավասար ծավալներով ամոնիումի քլորիդի (NH_4Cl) և կալցիումի հիդրօքսիդի ($\text{Ca}(\text{OH})_2$) փոշիները (փորձն ավելի հաջող է ստացվում, եթե կիրք մի քիչ խոնավ է): Պատրաստած փոշիների խառնուրդը լցնել փորձանոթի մեջ դրա ծավալի 1/3-ի չափով: Փորձանոթը փակել գազատար խողովակին ամրացված խցանով (հերմետիկ), որի ծայրը մտցնել մեկ այլ չոր փորձանոթի մեջ (նկար): Տաքացնել խառնուրդը սպիրտայրոցով 1-2 րոպե:

Նկար. Ամոնիակի ստացում

2. Ամոնիակին բնորոշ սուր հոտը զգալուն պես (հոտ քաշել զգուշորեն) գազատար խողովակը հանել ամրակալին բերանքսիվայր ամրացված փորձանոթից և այն առանց շրջելու՝ փակել խցանով: Դադարեցնել խառնուրդի տաքացումը:
3. Ամոնիակով լցված փորձանոթը բերանքսիվայր ընկղմել ջրով լցված բաժակի մեջ և բացել խցանը: Փորձանոթը ջրով լցվելուց հետո անցքը փակել խցանով և հանել ջրից: Ստացված լուծույթի մեջ իջեցնել կարմիր լակմուսի թուղթ (այն կկապտի), այնուհետև ամոնիակի լուծույթի նմուշին ավելացնել մի քանի կաթիլ ֆենոլֆտալեին հայտանյութ (լուծույթը ներկվում է մորեգույն):

4. 3-րդ կետում ստացված մորեգույն լուծույթին Պաստերի պիպետի օգնությամբ կաթիլներով ավելացնել աղաթթվի 5%-անոց լուծույթ մինչև լուծույթի գունազրկումը:

Հարցեր

1. Գրել ամոնիակի ստացման ռեակցիայի հավասարումը:
2. Ինչո՞ւ են ամոնիակը հավաքում բերանքսիվայր ամրացված փորձանոթում:
3. Ինչո՞ւ է ամոնիակը լավ լուծվում ջրում: Գրել ընթացող ռեակցիայի հավասարումը:
4. Ինչո՞ւ է լակմուսը կապտում ամոնիակի ջրային լուծույթում:
5. Բացատրել, թե ինչու է ֆենոլֆտալեին պարունակող ամոնիակի ջրային լուծույթի վրա աղաթթվով ազդելիս լուծույթը գունազրկվում: Գրել ռեակցիայի մոլեկուլային և իոնական հավասարումները:
6. Գրել ամոնիակի կատալիտիկ օքսիդացման ռեակցիայի հավասարումը և հավասարեցնել էլեկտրոնային հաշվեկշռի եղանակով:

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

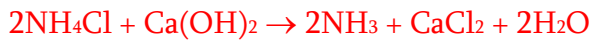

Եզրակացություն

Հարցերի պատասխաններ

1. Գրել ամոնիակի ստացման ռեակցիայի հավասարումը:

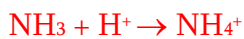
2. Ինչո՞ւ են ամոնիակը հավաքում բերանքսիվայր ամրացված փորձանոթում: Քանի որ ամոնիակը թեթև է օդից:

3. Ինչո՞ւ է ամոնիակը լավ լուծվում ջրում: Գրել ընթացող ռեակցիայի հավասարումը: Քանի որ ջուրը բևեռային լուծիչ է և ամոնիակը նույնպես բևեռային է:

4. Ինչո՞ւ է լակմուսը կապտում ամոնիակի ջրային լուծույթում: Քանի որ լուծույթում առկա են հիդրօքսիդ իոններ, OH^- :

5. Բացատրել, թե ինչու է ֆենոլֆտալեին պարունակող ամոնիակի ջրային լուծույթի վրա աղաթթվով ազդելիս այն գունազրկվում: Գրել ռեակցիայի մոլեկուլային և իոնական հավասարումները: Քանի որ ընթանում է չեզոքացման ռեակցիա:

6. Գրել ամոնիակի կատալիտիկ օքսիդացման ռեակցիայի հավասարումը և հավասարեցնել էլեկտրոնային հաշվեկշռի եղանակով:

Ուղղորդող եզրակացություն

Ամոնիակը սուր բնորոշ հոտ ունի: Ամոնիակ լաբորատորիայում կարելի է ստանալ ամոնիումային աղերի և ուժեղ հիմքերի փոխազդեցությունից: Ամոնիակը լավ է լուծվում ջրում, և միջավայրը հիմնային է, ինչը հաստատվում է հայտանյութերի միջոցով: Ամոնիակը օժտված է հիմնային հատկություններով, ինչը հաստատվեց աղաթթվով չեզոքացման ռեակցիայի միջոցով:

Լաբորատոր փորձ 15

10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Ջրի ընդհանուր կոշտության որոշում

(45 րոպե)

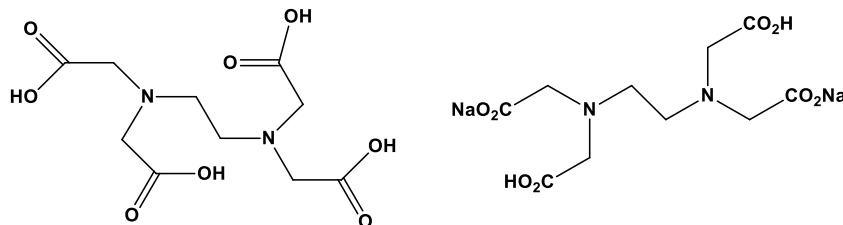
Փորձի նպատակն է կոմպլեքսոնոմետրիկ տիտրման եղանակով որոշել խմելու ջրի ընդհանուր կոշտությունը:

Անվտանգության կանոններ

- Ամոնիակի լուծույթով աշխատել քարշիչ պահարանում, հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և պաշտպանիչ ակնոց կրել:

Ներածություն

Ընդհանուր կոշտությունը ջրում որոշվում է կալցիում և մագնեզիում իոնների պարունակությամբ: Կոշտ ջրի կանոնավոր օգտագործումը կարող է բացասաբար ազդել մաշկի և առողջության վրա: Ջրի կոշտության որոշման համար օգտագործվում է էթիլենդիամինտետրաքացախաթթվի (EDTA) դինատրիումական աղը: EDTA-ի և դրա աղի կառուցվածքը ներկայացված է նկար 1-ում:

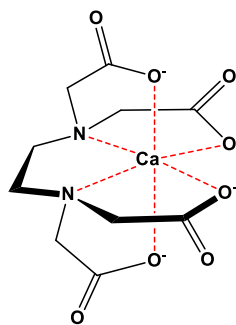

Նկ.1. EDTA-ի և դրա աղի կառուցվածքը

EDTA-ի դինատրիումական աղի (Տրիլոն B-ի) կարևոր հատկություններից է բազմարժեք (պոլիվալենտ) իոնների հետ (օր՝ կալցիում, մագնեզիում, պղինձ, կապար,

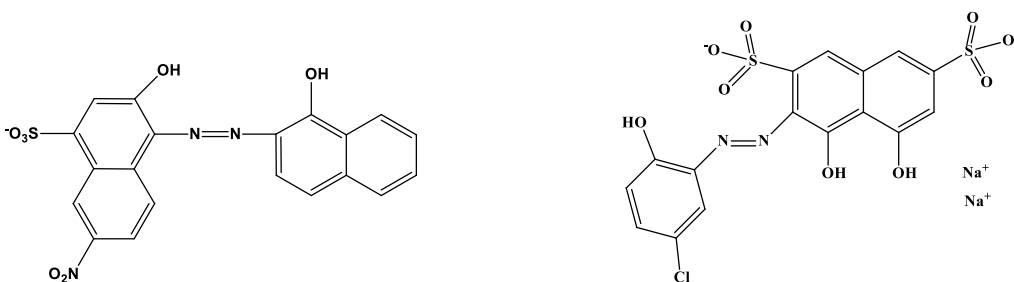
ցինկ, կադմիում, սնդիկ, երկաթ, ալյումինիում) ջրալույծ կոմպլեքսների առաջացումը pH-ի լայն տիրույթում (2-ից 13.5): EDTA-ն բժիշկների կողմից երբեմն նշանակվում է արյան միջից թունավոր մետաղները (օր՝ կապարը) հեռացնելու համար:

Տրիլոն B-ն մատչելի է: Ca^{2+} և Mg^{2+} իոնների տիտրման համար օգտագործվում է դրա 0.025M ստանդարտ լուծույթը: EDTA-ի միայն անիոնային (EDTA^{4-}) ձևն է pH 9-10-ում մետաղ իոնների (Me^{2+}) հետ առաջացնում 1:1 մոլային հարաբերությամբ կոմպլեքս: EDTA-ի դինատրիումական աղը պոլիդենատային լիզանդ է և առաջացնում է կայուն կոմպլեքս իոններ Me^{2+} իոնների հետ, որը ունի օկտաէդրիկ կառուցվածք, ինչպես ներկայացված է նկար 2-ում:

Նկ.2. EDTA-Ca կոմպլեքս իոն

Կոմպլեքսոնոմետրիկ տիտրումը ջրի կոշտության որոշման հայտնի եղանակ է: Կալցիումի կոմպլեքսի կայունության հաստատունը ավելի մեծ է ($K_f(\text{EDTA-Ca}) = 5.0 \times 10^{10}$), ուստի առաջինը փոխազդում է կալցիումը, իսկ մագնեզիումը՝ ավելի ուշ ($K_f(\text{EDTA-Mg}) = 4.9 \times 10^8$): Որպես հայտանյութեր օգտագործվում են **Էրիոքրոմ սև T** և **թթվային քրոմ մուգ կապույտ** (նկար 3):

Նկ.3. Էրիոքրոմ սև T և թթվային քրոմ մուգ կապույտ հայտանյութերի կառուցվածքը

pH-ը մոտ 10-ում EDTA-ն նույն մոլային հարաբերությամբ (1:1) հեշտությամբ փոխազդում է և՛ մագնեզիում, և՛ կալցիում իոնների հետ: Այս ռեակցիայում EDTA^{4-} լիզանդը գործում է որպես Լյուիսի հիմք (էլեկտրոնային զույգի դոնոր), իսկ Ca^{2+} իոնները՝ որպես Լյուիսի թթու: Հայտանյութի ազատ ձևի (կապված չէ որևէ մետաղի հետ) ցուցիչ է

- 250 մլ բաժակ
- 2 հատ չափիչ գլան 50 մլ (± 0.4 մլ)
- 250 մլ կոնաձև կոլբ
- 25 մլ բյուրետ (± 0.02 մլ)
- ծավալաչափ պիպետներ 5 մլ (0.02մլ) և 1 մլ (0.01մլ)
- եռագլուխ տանձիկ

Նյութեր

- 200 մլ հետազոտվող ջրի նմուշ
- թորած ջուր
- ամոնիումի քլորիդ, NH_4Cl
- 10%-անոց NH_3 լուծույթ
- Էրիոքրոմ սև T կամ թթվային քրոմ մուգ կապույտ հայտանյութի լուծույթ
- EDTA-ի դինատրիումական աղ (Trilon-B, EDTA-2Na) 0.025M ստանդարտ լուծույթ
- ամոնիակային բուֆերային լուծույթ pH 9.5-10

Փորձի ընթացքը

pH=9.5-10 ամոնիակային բուֆերային լուծույթի պատրաստում

250 մլ բաժակի մեջ լցնել 40 մլ թորած ջուր և կշռել: Բաժակի մեջ ավելացնել 5 գ NH_4Cl և խառնելով լուծել այն: 50 մլ չափիչ գլանով ավելացնել 40 մլ 10%-անոց NH_3 -ի լուծույթ, այնուհետև ավելացնել թորած ջուր մինչև 200 մլ և խառնել լուծույթը: Լուծույթի պատրաստումը իրականացնել քարշիչ պահարանում:

Խմելու ջրի ընդհանուր կոշտության որոշումն իրականացվում է ըստ Հայաստանի 31954-2012 պետական ստանդարտի (որոշ փոփոխություններով):

Չափիչ գլանի օգնությամբ վերցնել 50 մլ խմելու ջրի նմուշ և տեղափոխել այն 250 մլ կոնաձև կոլբ: Ավելացնել 4 մլ ամոնիակային բուֆերային լուծույթ 5 մլ ծավալաչափ պիպետի օգնությամբ: Այնուհետև 1 մլ ծավալաչափ պիպետի օգնությամբ ավելացնել 0.3 մլ Էրիոքրոմ սև T կամ թթվային քրոմ մուգ կապույտ հայտանյութ: Լուծույթը դառնում է գինեկարմիր: Լցնել բյուրետը տիտրանտով և գրանցել Տրիլոն B-ի 0.025M լուծույթի

սկզբնական ծավալը (մլ): Այնուհետև տիտրել անալիզվող ջրի նմուշը 0.025 մոլ/լ Տրիլոն B-ով՝ կաթիլ-կաթիլ ավելացնելով այն մինչև (մեկ կաթիլից) գույնը գինեկարմիրից կապույտի փոխվելը: Գրանցել տիտրանտի վերջնական ծավալը (մլ): Կրկնել փորձը ևս երկու անգամ ջրի նույն նմուշի համար:

ՋՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿՈՇՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՇՎՈՒՄ

Տրիլոն B-ի ծախսված մոլերի քանակը հավասար է Ca և Mg իոնների ընդհանուր մոլերի քանակին, և 1 մոլ ջրի կոշտությունը համապատասխանում է այդ իոնների 2 մգ×էկվ-ին: Հաշվել խմելու ջրի ընդհանուր կոշտությունը (**H**), մգ×էկվ/լ-ով, ըստ բանաձևի՝

$$H = \frac{2 \times V_1 \times C \times 1000}{V_2}$$

Որտեղ՝

- V_1 -ը Տրիլոն B-ի ծախսված ծավալն է (մլ)
- C-ն Տրիլոն B-ի մոլային կոնցենտրացիան է, $C = 0.025$ մոլ/լ
- V_2 -ը անալիզվող ջրի նմուշի ծավալն է (50մլ)
- 2-ը մոլ-ը մգ×էկվ-ի փոխակերպելու գործակիցն է

Դիտարկում (գույնի փոփոխություն, նստվածքի առաջացում, գազանջատում և այլն)

Եզրակացություն

Ուղղորդող եզրակացություն

Անալիզվող ջրի կոշտությունը ---- մգ×էկվ/լ է, ինչը չի գերազանցում գործող նորմը (< 7):

Ջրի ընդհանուր կոշտության (H) որոշման հաշվարկի օրինակ

Փորձ 1

$V_{\text{սկզբնական (EDTA)}} = 0\text{մլ}$, $V_{\text{սվերջնական (EDTA)}} = 1.2\text{մլ}$

$V_{\text{ծախսված(EDTA)}} = V_{\text{սվերջնական}} - V_{\text{սկզբնական}} = 1.2 - 0 = 1.2\text{մլ}$

$$H = \frac{2 \times 1.2 \times 0.025 \times 1000}{50} = 1.2 \text{ մգ} \times \text{էկվ/լ}$$

Լաբորատոր փորձ 16

10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Կատիոնների որակական հայտնաբերում

(Ba^{2+} , Al^{3+} , Fe^{2+} , Fe^{3+} , Ca^{2+} , Zn^{2+} , Mg^{2+})

(90 րոպե)

Փորձի նպատակն է ջրային լուծույթներում հայտնաբերել և տարբերակել Ba^{2+} , Al^{3+} , Fe^{2+} , Fe^{3+} , Ca^{2+} , Zn^{2+} , Mg^{2+} իոնները:

Անվտանգության կանոններ

- NaOH-ի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և պաշտպանիչ ակոց կրել: Մաշկին թափվելու դեպքում արագ լվանալ հոսող ջրով:
- Բարիումի քլորիդը **խիստ թունավոր է**: Աշխատել զգույշ, մաշկին թափվելու դեպքում արագ լվանալ հոսող ջրով:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաների մեջ:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 16 մլ փորձանոթներ
- 20 հատ պաստերի պիպետ
- Լվացման շիշ

Նյութեր

- 50 մլ 2M $\text{NaOH}_{(զր)}$
- 50 մլ 1M $\text{NH}_3_{(զր)}$
- 50 մլ 1M $\text{Na}_2\text{CO}_3_{(զր)}$
- 50 մլ 1M $\text{Na}_2\text{SO}_4_{(զր)}$
- 10 մլ 0.1M արյան կարմիր աղ՝ $\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$

- 10 մլ 0.1M արյան դեղին աղ՝ $K_4[Fe(CN)_6]$
- 10 մլ 0.1M կալիումի ռոդանիդ՝ KSCN
- 10 մլ $CaSO_4$ հազեցած լուծույթ
- Ba^{2+} , Al^{3+} , Fe^{2+} , Fe^{3+} , Ca^{2+} , Zn^{2+} , Mg^{2+} իոնների աղերի (լուծելի քլորիդներ, նիտրատներ կամ սուլֆատներ) 0,5 M ջրային լուծույթներ, յուրաքանչյուրից 10 մլ
- Թորած ջուր

Փորձի ընթացքը

Փորձանոթի մեջ Պաստերի պիպետի օգնությամբ լցնել մոտ 1 մլ հետազոտվող լուծույթ: Այնուհետև Պաստերի պիպետի օգնությամբ կաթիլներով ավելացնել մոտ 3 մլ համապատասխան ազդանյութը (**յուրաքանչյուր կաթիլն ավելացնելուց հետո թափահարել փորձանոթը**), և գրանցել փորձի ընթացքում դիտվող **բոլոր** փոփոխությունները: Այնուհետև փորձանոթի պարունակությունը դատարկել թափոնների համար նախատեսված համապատասխան տարայում և լավ լվանալ թորած ջրով, անհրաժեշտության դեպքում օգտագործել խոզանակ: Փորձը կրկնել աղյուսակում նշված բոլոր կատիոնների համար բոլոր ազդանյութերով: *«Յուրահատուկ» ազդանյութերը օգտագործել միայն նշված կատիոնների համար:*

Օգտագործել ստորև բերված աղյուսակը դիտարկումները գրանցելու համար:

Իոն	Դիտարկումներ և ընթացող ռեակցիաների կրճատ իոնական հավասարումներ				
	NaOH(զր)	NH ₃ (զր)	Na ₂ CO ₃	Na ₂ SO ₄	«յուրահատուկ» ազդանյութ*
ալյումին, Al ³⁺ (զր)					
բարիում, Ba ²⁺ (զր)					CaSO ₄
կալցիում, Ca ²⁺ (զր)					
երկաթ(II), Fe ²⁺ (զր)					K ₃ [Fe(CN) ₆]**

երկաթ(III), Fe ³⁺ (ջր)					K ₄ [Fe(CN) ₆]**
					KSCN**
մագնեզիում, Mg ²⁺ (ջր)					
ցինկ, Zn ²⁺ (ջր)					

*- Որոշ կատիոնների հայտնաբերման համար կարելի է օգտագործել «յուրահատուկ» ազդանյութեր: Այդ ազդանյութերը գրված են համապատասխան վանդակներում:

**- Իոնական ռեակցիաներն այս դեպքում չեն պահանջվում:

Եզրակացություն

Հարցեր

- ա) Ինչո՞ւ են ազդանյութերն ավելացնում կաթիլներով:
բ) Բացատրությունը բերել Al^{3+} կամ Zn^{2+} իոնների և $NaOH$ -ի փորձի օրինակով:
գ) Հիմնավորել ընթացող ռեակցիաների հավասարումներով:
- Ինչո՞ւ Ba^{2+} իոնի հայտնաբերման համար որպես ազդանյութ կարելի է օգտագործել $CaSO_4$ -ի հազեցած լուծույթը:
- Ինչո՞ւ Fe^{2+} իոնը $NaOH$ -ով հայտնաբերելիս նախ գոյանում է սպիտակավուն նստվածք, որը շատ արագ դառնում է գորշ գույնի: Պատասխանը հիմնավորել ռեակցիաների հավասարումներով:

Ուղղորդող եզրակացություն

Յուրաքանչյուր կատիոն կարելի է հայտնաբերել համապատասխան ազդանյութի միջոցով.

- նստվածքի առաջացում,
- ազդանյութի ավելցուկում նստվածքի «լուծելիություն»,
- գույնի փոփոխություն:

Հարցեր

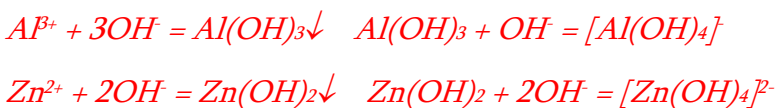
1. ա) Ինչո՞ւ են ազդանյութերն ավելացնում կաթիլներով:

Ազդանյութն ամբողջ չափաբաժնով (3 մլ) ավելացնելիս նստվածքի առաջացումը կարող է չնկատվել, քանի որ որոշ նստվածքներ կարող են «լուծվել» ազդանյութի ավելցուկում:

բ) Բացատրությունը բերել Al^{3+} կամ Zn^{2+} իոնների և $NaOH$ -ի փոքր ծի օրինակով:

Օրինակ՝ Al^{3+}/Zn^{2+} -ի դեպքում $NaOH$ -ի կաթիլներով ավելացնելիս առաջանում է սպիտակ նստվածք՝ $Al(OH)_3/Zn(OH)_2$, որը «լուծվում» է ավելցուկ ակալիում:

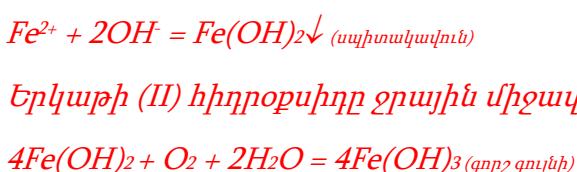
գ) Հիմնավորել ընթացող ռեակցիաների հավասարումներով:

2. Ինչո՞ւ Ba^{2+} իոնի հայտնաբերման համար որպես ազդանյութ կարելի է օգտագործել $CaSO_4$ -ի հազեցած լուծույթը:

Քանի որ $BaSO_4$ -ի ($L.U. 1.1 \times 10^{-10}$) լուծելիությունն ավելի փոքր է, քան $CaSO_4$ -ինը ($L.U. 1.3 \times 10^{-4}$):

3. Ինչո՞ւ Fe^{2+} իոնը $NaOH$ -ով հայտնաբերելիս նախ գոյանում է սպիտակավուն նստվածք, որը շատ արագ դառնում է գորշ գույնի: Պատասխանը հիմնավորել ռեակցիաների հավասարումներով:

Իոն	Դիտարկումներ և ընթացող ռեակցիաների կրճատ իոնական հավասարումներ				
	NaOH(զր)	NH ₃ (զր)	Na ₂ CO ₃	Na ₂ SO ₄	«Յուրահատուկ» ազդանյութ*
<i>ալյումին, Al³⁺(զր)</i>	Սպիտակ նստվածք Al ³⁺ + 3OH ⁻ = Al(OH) ₃ ↓ ավելցուկում լուծելի Al(OH) ₃ + OH ⁻ = [Al(OH) ₄] ⁻	Սպիտակ նստվածք, Al ³⁺ + 3OH ⁻ = Al(OH) ₃ ↓ ավելցուկում անլուծելի:	Սպիտակ նստվածք, Al ³⁺ + 3OH ⁻ = Al(OH) ₃ ↓ ավելցուկում անլուծելի:	-	-
<i>բարիում, Ba²⁺(զր)</i>	Նստվածք չկա (եթե ռեագենտները մաքուր են):	Նստվածք չկա:	Սպիտակ նստվածք, Ba ²⁺ + CO ₃ ²⁻ = BaCO ₃ ↓ ավելցուկում անլուծելի:	Սպիտակ նստվածք, Ba ²⁺ + SO ₄ ²⁻ = BaSO ₄ ↓ ավելցուկում անլուծելի:	CaSO₄ Սպիտակ նստվածք, Ba ²⁺ + SO ₄ ²⁻ = BaSO ₄ ↓ ավելցուկում անլուծելի:
<i>կալցիում, Ca²⁺(զր)</i>	Սպիտակ նստվածք. բարձր կոնց. [Ca ²⁺], ժամանակ:	Նստվածք չկա:	Սպիտակ նստվածք, Ca ²⁺ + CO ₃ ²⁻ = CaCO ₃ ↓ ավելցուկում անլուծելի:	սպիտակ նստվածք, Ca ²⁺ + SO ₄ ²⁻ = CaSO ₄ ↓ ավելցուկում անլուծելի:	-
<i>Նրկաթ (II), Fe²⁺(զր)</i>	Սպիտակավուն /կանաչ նստվածք, Fe ²⁺ + 2OH ⁻ = Fe(OH) ₂ ↓ որը օդի հետ շփումից վերածվում է շագանակագույն նստվածքի ավելցուկում անլուծելի: 4Fe(OH) ₂ (_{այ}) + O ₂ (_գ) + 2H ₂ O(_հ) = 4Fe(OH) ₃ (_{այ})	Սպիտակավուն /կանաչ նստվածք, Fe ²⁺ + 2OH ⁻ = Fe(OH) ₂ ↓ որը օդի հետ շփումից վեր է ածվում շագանակագույն նստվածքի ավելցուկում անլուծելի: 4Fe(OH) ₂ (_{այ}) + O ₂ (_գ) + 2H ₂ O(_հ) = 4Fe(OH) ₃ (_{այ})	Սպիտակ նստվածք, Fe ²⁺ + CO ₃ ²⁻ = FeCO ₃ ↓ ավելցուկում անլուծելի:	-	K₃[Fe(CN)₆]** Մուգ կապույտ նստվածք, ավելցուկում անլուծելի: Fe ²⁺ + [Fe(CN) ₆] ³⁻ = (Fe[Fe(CN) ₆]) ⁻

<p>Նրկաթ (III), Fe³⁺ (ջր)</p>	<p>Կարմրա - շագանակագույն նստվածք ավելցուկում անլուծելի: Fe³⁺ + 3OH⁻ = Fe(OH)₃↓</p>	<p>Կարմրա - շագանակագույն նստվածք ավելցուկում անլուծելի: Fe³⁺ + 3OH⁻ = Fe(OH)₃↓</p>	<p>Կարմրա - շագանակագույն նստվածք ավելցուկում անլուծելի, գազի անջատում: 2Fe³⁺ + 3CO₃²⁻ + 3H₂O = 2Fe(OH)₃↓ + 3CO₂↑</p>	<p>-</p>	<p>K₄[Fe(CN)₆]^{**} Մուգ կապույտ նստվածք, ավելցուկում անլուծելի: Fe³⁺ + [Fe(CN)₆]⁴⁻ = (Fe[Fe(CN)₆])⁻</p> <p>KSCN^{**} Դեղին լուծույթից կարմիր լուծույթի անցում, 2Fe³⁺ + 6SCN⁻ = Fe[Fe(SCN)₆] այրան կարմիր գույն:</p>
<p>մագնեզիում, Mg²⁺ (ջր)</p>	<p>Սպիտակ նստվածք Mg²⁺ + 2OH⁻ = Mg(OH)₂↓ ավելցուկում անլուծելի:</p>	<p>Սպիտակ նստվածք Mg²⁺ + 2OH⁻ = Mg(OH)₂↓ ավելցուկում անլուծելի:</p>	<p>Սպիտակ նստվածք, Mg²⁺ + CO₃²⁻ = MgCO₃↓ ավելցուկում անլուծելի:</p>	<p>-</p>	<p>-</p>
<p>ցինկ, Zn²⁺ (ջր)</p>	<p>Սպիտակ նստվածք Zn²⁺ + 2OH⁻ = Zn(OH)₂↓ ավելցուկում լուծելի: Zn(OH)₂ + 2OH⁻ = [Zn(OH)₄]²⁻</p>	<p>Սպիտակ նստվածք Zn²⁺ + 2OH⁻ = Zn(OH)₂↓ ավելցուկում լուծելի: Zn(OH)₂ + 4NH₃ = [Zn(NH₃)₄](OH)₂</p>	<p>Սպիտակ նստվածք, Zn²⁺ + CO₃²⁻ = ZnCO₃↓ ավելցուկում անլուծելի:</p>	<p>-</p>	<p>-</p>

*- Որոշ կատիոնների հայտնաբերման համար կարելի է օգտագործել «յուրահատուկ» ազդանյութեր: Այդ ազդանյութերը գրված են համապատասխան վանդակներում:

**- Իոնական ռեակցիաներն այս դեպքում չեն պահանջվում:

Լաբորատոր փորձ 17 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Մետաղների իոնների նույնականացում բոցի գույնի թեստով (45 րոպե)

Նպատակն է նույնականացնել անհայտ մետաղների իոնները բոցում դրանց արձակած գույնով:

Անվտանգության կանոններ

- Անհրաժեշտ է հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և պաշտպանիչ ակնոց կրել:
- Բարիումի քլորիդը **խիստ թունավոր է**: Աշխատել զգույշ, ձեռքերին թափվելու դեպքում արագ լվանալ հոսող ջրով:
- Բաց կրակով աշխատելիս մազերը պետք է հավաքած լինեն, իսկ խալաթը՝ կոճկված:
- Դյուրավառ նյութերը հեռու պահել բոցից:
- Սպիրտայրոցը վառում են լուցկիով: Չի կարելի այն վառել մեկ այլ սպիրտայրոցով, դա կարող է հրդեհի պատճառ դառնալ:
- Սպիրտայրոցի բոցը չի կարելի հանգցնել փչելով, դա վտանգավոր է, պարզապես պետք է ծածկել թասակով:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- Մանրէաբանական ասեղ/օղակ կամ իներտ մետաղից պատրաստված ձող՝ ջերմամեկուսիչ բռնակով
- Սպիրտայրոց

Նյութեր

- 10 մլ 0.1M բարիումի քլորիդ (BaCl_2)
- 10 մլ 0.1M կալցիումի քլորիդ (CaCl_2)
- 10 մլ 0.1M պղնձի քլորիդ (CuCl_2)

- 10 մլ 0.1M լիթիումի քլորիդ (LiCl)
- 10 մլ 0.1M կալիումի քլորիդ (KCl)
- 10 մլ 0.1M նատրիումի քլորիդ (NaCl)
- 10 մլ 0.1M ստրոնցիումի քլորիդ (SrCl_2)
- 10 մլ 0.1M ջինկի քլորիդ (ZnCl_2)
- Թորած ջուր

Փորձի ընթացք

I

Տրված են Ca, Na, Ba, Sr, K, Cu, Zn, Li մետաղների քլորիդների լուծույթներ:

1. Մանրէաբանական ասեղը կամ մետաղյա ձողն ընկղմել պղնձի (II) քլորիդի լուծույթի մեջ, այնուհետև պահել սպիրտայրոցի բոցի մեջ:
2. Դիտարկել բոցի գույնը: Անհրաժեշտության դեպքում կրկնել մի քանի անգամ մինչև գույնի հստակ նույնականացումը:
3. 1 և 2 կետերը կրկնել տրված բոլոր մետաղների քլորիդների լուծույթներով՝ նախօրոք թորած ջրով լվանալով մանրէաբանական ասեղը կամ մետաղյա ձողը: Գրանցել դիտվող գույները համապատասխան հաշվետվության թերթիկում:

II

Տրված է անհայտ մետաղների քլորիդների երեք լուծույթ՝ Ա, Բ և Գ:

1. I փորձի 1 և 2 կետերն իրականացնել տրված յուրաքանչյուր անհայտ լուծույթի (Ա, Բ և Գ) համար:
2. Գրանցել դիտվող գույները և նույնականացնել Ա, Բ և Գ լուծույթներում առկա անհայտ մետաղների իոնները՝ համեմատելով I փորձի արդյունքների հետ:

Բոցի գույնի թեստ

Անուն, ազգանուն _____

Ամսաթիվ _____

ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅԱՆ ԹԵՐԹԻԿ

1. Ի՞նչ գույն ունի հետևյալ մետաղների իոններից արձակված բոցը:

	Մետաղի իոն	Բոցի գույն
ա)	Կալցիում	_____
բ)	Նատրիում	_____
գ)	Բարիում	_____
դ)	Ստրոնցիում	_____
ե)	Կալիում	_____
զ)	Պղինձ	_____
է)	Լիթիում	_____
ը)	Ցինկ	_____

2. Նույնականացնել անհայտ իոնները (Ա, Բ և Գ)

	Գույն	Մետաղի իոն
Ա	_____	_____
Բ	_____	_____
Գ	_____	_____

3. Ի՞նչ եք կարծում, արդյոք ձեր օգտագործած մետաղների աղերն օգտագործվո՞ւմ են հրավառություններում:
4. Երբ ապակե ձողը տաքացվում է, տաքացվող ծայրի շուրջը դեղնականաչավուն բոց է նկատվում: Ինչո՞վ է պայմանավորված դեղին բոցը:
5. Մպիտակ փոշի պարունակող երկու շշերի պիտակները վնասվել են: Ինչպե՞ս կարելի է որոշել, թե որ շիշն է պարունակում ստրոնցիումի նիտրատ և որը՝ կալիումի սուլֆատ:
6. Արդյոք բոցի թեստը բավակա՞ն է տրված մետաղների աղերը նույնականացնելու համար: Բացատրել:

Եզրակացություն

Ա, Բ և Գ նմուշների պատրաստում

Պիտակավորել երեք ապակե տարաներ՝ Ա, Բ և Գ և դրանց յուրաքանչյուրի մեջ լցնել առկա լուծույթներից որևէ մեկը (օրինակ՝ Ա-CuCl₂, Բ-BaCl₂, Գ-CaCl₂ կամ ձեր ընտրությամբ այլ աղերի լուծույթներ):

Մետաղների իոններին համապատասխանող բոցի գույները

- Բարիումի քլորիդ - բաց կանաչ
- Կալցիումի քլորիդ - աղյուսակարմիր
- Պղնձի քլորիդ - կապույտ/կանաչ
- Լիթիումի քլորիդ - կարմիր/վարդագույն
- Կալիումի քլորիդ - բաց մանուշակագույն
- Նատրիումի քլորիդ - դեղին
- Ստրոնցիումի քլորիդ - կարմրավուն
- Ցինկի քլորիդ - անգույն/կանաչավուն

Բոցի գույնի թեստի կիրառումը սահմանափակումներ ունի՝ պայմանավորված այլ ավելի պայծառ գույների վերածածկով և տարբեր մետաղների իոնների բոցում արձակված նման գույնով: Լույսը զտելու համար երբեմն օգտագործում են ներկված ապակի: Օրինակ՝ կոբալտե ապակին հաճախ օգտագործվում է նատրիումի դեղինը զտելու համար:

Հավելյալ առաջադրանք (ըստ ուսուցչի ցանկության)

- ❖ Ստրոնցիումի և պղնձի քլորիդների լուծույթներով թրջված մանրէաբանական ասեղները միաժամանակ անցկացնել բոցի միջով և աշակերտներից պահանջել նույնականացնել, թե ինչ մետաղների իոններ են առկա:

Հարցերի պատասխաններ

3. Ի՞նչ էք կարծում, արդյոք ձեր օգտագործած մետաղների աղերն օգտագործվո՞ւմ են հրավառություններում: **Այո:**
4. Երբ ապակե ձողը տաքացվում է, տաքացվող ծայրի շուրջը դեղնականաչավուն բոց է նկատվում: Ինչո՞վ է պայմանավորված դեղին բոցը: **Ապակին պարունակում է Na^+ իոն:**
5. Մպիտակ փոշի պարունակող երկու շշերի պիտակները վնասվել են: Ինչպե՞ս կարելի է որոշել, թե որ շիշն է պարունակում ստրոնցիումի նիտրատ և որը՝ կալիումի սուլֆատ: **Բոցի գույնի թեստի միջոցով. Sr^{2+} - կարմիր, K^+ - մանուշակագույն:**
6. Արդյոք բոցի թեստը բավակա՞ն է տրված մետաղների աղերը նույնականացնելու համար: Բացատրել: **Ոչ, քանի որ տարբեր մետաղների իոնների բոցում արձակված գույները կարող են նման լինել:**

Ուղղորդող եզրակացություն

Ուսումնասիրված մետաղների իոններից յուրաքանչյուրն ունի իրեն բնորոշ բոցի գույն, որի հիման վրա կարելի է նույնականացնել դրանք:

Լաբորատոր փորձ 18 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Մետաղների հարաբերական ակտիվության որոշում (90 րոպե)

Նպատակն է ուսումնասիրել որոշ մետաղների քիմիական ակտիվությունը:

Անվտանգության կանոններ

- Թթուներով աշխատելիս հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և պաշտպանիչ ակնոց կրել:
- Արձաթի նիտրատի հետ զգույշ վարվել, այն կարող է վնասել հագուստը և մաշկը:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 6 հատ փորձանոթ
- Փորձանոթի կալան
- 7 հատ Պաստերի պիպետ
- Նրբունեղի
- Թափոնների համար նախատեսված բաժակ
- Լվացման ջիշ

Նյութեր

- 10 մլ KNO_3 -ի 5%-անոց լուծույթ
- 10 մլ $\text{Mg}(\text{NO}_3)_2$ -ի 5%-անոց լուծույթ
- 10 մլ $\text{Zn}(\text{NO}_3)_2$ -ի 5%-անոց լուծույթ
- 10 մլ CuSO_4 -ի 5%-անոց լուծույթ
- 10 մլ AgNO_3 -ի 1%-անոց լուծույթ
- 10 մլ HCl 10%
- Թորած ջուր

- Պղնձի լար/կտոր
- Երկաթի լար/կտոր
- Մագնեզիումի լար/կտոր
- Կապարի լար/կտոր
- Ցինկի լար/կտոր

Փորձի ընթացք (մաս I)

1. Վերցնել 6 փորձանոթ և տեղադրել փորձանոթների կալանի մեջ, այնուհետև յուրաքանչյուրի մեջ տեղադրել պղնձի փոքրիկ կտոր/լար: Ավելացնել ազդանյութերը համաձայն հետևյալ ցուցումների՝

Փորձանոթ 1	ավելացնել մոտ 1 մլ KNO_3 -ի լուծույթ
Փորձանոթ 2	ավելացնել մոտ 1 մլ $\text{Mg}(\text{NO}_3)_2$ -ի լուծույթ
Փորձանոթ 3	ավելացնել մոտ 1 մլ $\text{Zn}(\text{NO}_3)_2$ -ի լուծույթ
Փորձանոթ 4	ավելացնել մոտ 1 մլ CuSO_4 -ի լուծույթ
Փորձանոթ 5	ավելացնել մոտ 1 մլ AgNO_3 -ի լուծույթ
Փորձանոթ 6	ավելացնել մոտ 1 մլ թորած ջուր

2. Մի քանի բոպե հետևել տեղի ունեցող փոփոխություններին և գրանցել դիտարկումները ստորև բերված աղյուսակում:
3. Փորձանոթների պարունակությունը դատարկել թափոնների համար նախատեսված բաժակի մեջ:
4. Լվանալ փորձանոթները թորած ջրով:
5. Կրկնել քայլ 2-ը հետևյալ մետաղների համար՝ երկաթ, մագնեզիում, ցինկ և անագ:

Դիտարկումներ մաս I-ի համար

	KNO_3	$Mg(NO_3)_2$	$Zn(NO_3)_2$	$CuSO_4$	$AgNO_3$	Թորած H_2O
Պղինձ						
Երկաթ						
Մագնեզիում						
Անագ						
Ցինկ						

Փորձի ընթացք (Մաս II)

- Վերցնել 5 փորձանոթ, պիտակավորել (համապատասխան մետաղի նշանը) և տեղադրել փորձանոթների կալանի մեջ, այնուհետև յուրաքանչյուրի մեջ տեղադրել համապատասխան մետաղը (մագնեզիում, ցինկ, անագ, երկաթ, պղինձ): Յուրաքանչյուր փորձանոթի մեջ զգուշորեն ավելացնել 1 մլ աղաթթու: Մի քանի րոպե հետևել տեղի ունեցող փոփոխություններին և գրանցել դիտարկումները ստորև բերված աղյուսակում:
- Փորձանոթների պարունակությունը դատարկել թափոնների համար նախատեսված բաժակի մեջ:

Դիտարկումներ մաս II-ի համար

	Դիտարկումներ Ընթացող ռեակցիայի հավասարում
Պրինձ	
Երկաթ	
Մագնեզիում	
Անագ	
Ցինկ	

Հարցեր

1. Ո՞ր մետաղն է առավելագույն թվով ռեակցիաների մեջ մտնում տրված նյութերի լուծույթների հետ:
2. Ո՞ր մետաղն է նվազագույն թվով ռեակցիաների մեջ մտնում տրված նյութերի լուծույթների հետ:
3. Թվարկել մետաղները ըստ դրանց ռեակցիոնունակության՝ սկսելով ամենառեակցիոնունակ մետաղից (ամենառեակցիոնունակն այն մետաղն է, որն առավելագույն թվով ռեակցիաների մեջ է մտնում): Տարրերի նման դասակարգումը կոչվում է **ակտիվության շարք**:
4. Հիմնվելով ձեր կազմած ակտիվության շարքի վրա՝ բացատրել, թե ինչու են շատ արձաններ ցինկի փոխարեն պատրաստվում պղնձից:
5. Հիմնվելով ձեր կատարած փորձերի արդյունքների վրա՝ առաջարկել, թե ո՞ր մետաղի ընտրությունը կարող էր պղնձից ավելի լավ լինել արձանների պատրաստման համար: Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ այդ մետաղը չի օգտագործվում այդ նպատակով:

6. Հաշվի առնելով այս մետաղների հարաբերական ակտիվության վերաբերյալ ձեր գիտելիքները՝ պատասխանել հետևյալ հարցին.

Ո՞ր մետաղը բնության մեջ ավելի հաճախ կարելի է հանդիպել «ազատ» վիճակում:

7. Նախագծել փորձ, որով կարելի է ուսումնասիրել Au-ի և Cu-ի հարաբերական քիմիական ակտիվությունը: Պատասխանում ներկայացնել ռեակցիայի հավասարումներ:

8. I խմբի մետաղներն ավելի ռեակցիոնունակ են, քան II խմբի մետաղները: Հետևաբար կարելի է ենթադրել, որ պարբերական համակարգում, պարբերություններում կարգաթվի նվազմանը զուգընթաց, նվազում է նաև մետաղների ռեակցիոնունակությունը: Այս փորձի ընթացքում ձեր ուսումնասիրած անցումային շարքի մետաղները ենթարկվո՞ւմ են արդյոք այս օրինաչափությանը: Պատասխանը ներկայացնել հակիրճ:

Եզրակացություն

Մաս I

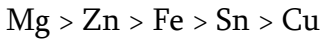
Մաս II

Ուղղորդող եզրակացություն

Մաս I

H₂O-ի հետ սենյակային ջերմաստիճանում տրված մետաղներից ոչ մեկը չի փոխազդում:

KNO₃-ի հետ ոչ մի մետաղ չի փոխազդում, քանի որ K-ը դրանցից ակտիվ է:

Mg-ը ամենաակտիվն է, քանի որ դուրս է մղում մետաղներին իրենց աղերի լուծույթներից (բացի KNO₃-ից):

Cu-ը ամենապասիվն է, քանի որ աղերի լուծույթներից դուրս չի մղում որևէ մետաղ:

Դիտարկումներ մաս I-ի համար

	KNO ₃	Mg(NO ₃) ₂	Zn(NO ₃) ₂	CuSO ₄	AgNO ₃	Թորած H ₂ O
Պղինձ	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	լարը մզանում է, լուծույթը կապտում է	փոփոխություն չկա
Երկաթ	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	լարը դառնում է կարմրագորշ, լուծույթը աստիճանաբար անգունանում է	լարը մզանում է	փոփոխություն չկա
Մագնեզիում	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	լարը մզանում է	լարը դառնում է կարմրագորշ, լուծույթը աստիճանաբար անգունանում է	լարը մզանում է	փոփոխություն չկա
Անագ	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	լարը դառնում է կարմրագորշ, լուծույթը աստիճանաբար անգունանում է	լարը մզանում է	փոփոխություն չկա
Ցինկ	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	փոփոխություն չկա	լարը դառնում է կարմրագորշ, լուծույթը աստիճանաբար անգունանում է	լարը մզանում է	փոփոխություն չկա

Մաս II

Cu-ից բացի բոլոր մետաղները փոխազդում են աղաթթվի հետ:

Հարցերի պատասխաններ

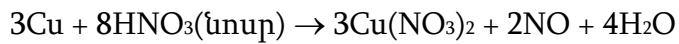
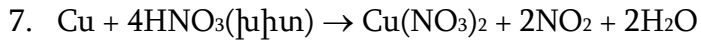
1. Mg
2. Cu
3. $Mg > Zn > Fe > Sn > Cu$

4. Cu-ը ավելի պասիվ մետաղ է, քան Zn-ը և ավելի կայուն է շրջակա միջավայրի արտաքին գործոնների նկատմամբ:

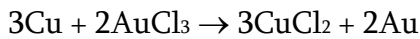
5. Ag: Թանկարժեք է:

6. Cu

Au-ը չի փոխազդում HNO₃-ի հետ

կամ

8. Օրինաչափությունը չի պահպանվում:

Fe-ի կարգաթիվն ավելի փոքր է, քան Cu-ինը, սակայն Fe-ը ավելի ակտիվ է:

Դիտարկումներ մաս II-ի համար

	Դիտարկումներ Ընթացող ռեակցիայի հավասարում
Պղինձ	փոփոխություն չկա
Երկաթ	դանդաղ անջատվում են գազի պղպջակներ $\text{Fe} + 2\text{HCl} = \text{FeCl}_2 + \text{H}_2$
Մագնեզիում	բուռն անջատվում են գազի պղպջակներ $\text{Mg} + 2\text{HCl} = \text{MgCl}_2 + \text{H}_2$
Անագ	համեմատաբար դանդաղ անջատվում են գազի պղպջակներ $\text{Sn} + 2\text{HCl} = \text{SnCl}_2 + \text{H}_2$
Ցինկ	համեմատաբար արագ անջատվում են գազի պղպջակներ $\text{Zn} + 2\text{HCl} = \text{ZnCl}_2 + \text{H}_2$

Լաբորատոր փորձ 19 10-րդ դասարան

Թեմա՝ Ոչ մետաղներ և մետաղներ

Իոնների հայտնաբերում (45 րոպե)

Փորձի նպատակն է հայտնաբերել կատիոնն ու անիոնը լուծույթում:

Յուրաքանչյուր փորձի յուրաքանչյուր փուլի համար պահանջվում է գրանցել հետևյալ մանրամասները՝

- դիտարկված գույնի փոփոխությունը,
- ցանկացած նստվածքի առաջացում,
- ցանկացած նստվածքի լուծելիությունը ավելացված ռեագենտի ավելցուկում,
- գազի անջատում:

Անվտանգության կանոններ

- Օգտվել փորձանոթների կալանից և համոզված լինել, որ փորձանոթի բաց ծայրն ուղղված ՉԷ որևէ մեկի կողմը:
- NaOH-ի և HCl-ի հետ զգույշ վարվել, հագնել խալաթ, ձեռնոցներ և պաշտպանիչ ակոց կրել: Մաշկին թափվելու դեպքում արագ լվանալ հոսող ջրով:
- Բարիումի նիտրատը **խիստ թունավոր է**: Աշխատել զգույշ, մաշկին թափվելու դեպքում արագ լվանալ հոսող ջրով:
- Փորձերից ստացված թափոնները տեղափոխել նախատեսված տարաներ:

Անհրաժեշտ պարագաներ

- 6 հատ 16 մլ փորձանոթներ
- 8 հատ Պաստերի պիպետ

- Լվացման շիշ
- Փորձանոթի կալան

Նյութեր

- Հետազոտվող նմուշ (**Ա** լուծույթ)
- 10 մլ 1%-ոց AgNO_3 (ջր)
- 10 մլ 0.1Մ $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ (ջր)
- 10 մլ 2Մ NaOH (ջր)
- 10 մլ 2Մ NH_3 (ջր)
- 10 մլ 1Մ Na_2CO_3 (ջր)
- 10 մլ 1Մ Na_2SO_4 (ջր)
- 10 մլ 2Մ HCl (ջր)
- Թորած ջուր

Փորձի ընթացքը

Ա լուծույթը պարունակում է մեկ կատիոն և մեկ անիոն, որոնք ընդգրկված են աղյուսակ 2-ում և 3-ում:

Այս իոնների նույնականացման համար անհրաժեշտ է իրականացնել մի շարք փորձեր:

Փորձանոթի մեջ Պաստերի պիպետի օգնությամբ լցնել մոտ 1 մլ հետազոտվող լուծույթ: Այնուհետև Պաստերի պիպետի օգնությամբ կաթիլներով ավելացնել մոտ 3 մլ համապատասխան ազդանյութը (**յուրաքանչյուր կաթիլն ավելացնելուց հետո թափահարել փորձանոթը**) և գրանցել փորձի ընթացքում դիտվող **բոլոր** փոփոխությունները աղյուսակ 1-ում: Այնուհետև փորձանոթի պարունակությունը դատարկել թափոնների համար նախատեսված համապատասխան տարայում և լավ լվանալ թորած ջրով, անհրաժեշտության դեպքում օգտագործել խոզանակ: Փորձը կրկնել աղյուսակ 1-ում նշված բոլոր ազդանյութերով:

Աղյուսակ 1

NN	Ազդանյութ	Դիտարկում
1	AgNO ₃ (ջր), ապա NH ₃ (ջր)	
2	Ba(NO ₃) ₂ (ջր), ապա HCl (ջր)	
3	NaOH (ջր)	
4	NH ₃ (ջր)	
5	Na ₂ CO ₃	
6	Na ₂ SO ₄	

Օգտագործելով փորձի արդյունքում գրանցված դիտարկումները և համեմատելով դրանք աղյուսակ 2-ում և 3-ում բերված տվյալների հետ՝ նույնականացնել Ա լուծույթում առկա անիոնը և կատիոնը:

Անիոն	
Կատիոն	

Եզրակացություն

Հիմնավորել իոնների հայտնաբերումը ըստ փորձի արդյունքների՝ բերելով համապատասխան ռեակցիաների կրճատ իոնական հավասարումները:

Աղյուսակ 2

Իոն	Դիտարկումներ
քլորիդ, Cl^- (ջր)	Տալիս է սպիտակ նստվածք Ag^+ (ջր)-ի հետ (լուծելի է NH_3 (ջր)):
բրոմիդ, Br^- (ջր)	Տալիս է կրեմագույն նստվածք Ag^+ (ջր)-ի հետ (մասամբ լուծելի է NH_3 (ջր)):
յոդիդ, I^- (ջր)	Տալիս է դեղին նստվածք Ag^+ (ջր)-ի հետ (անլուծելի է NH_3 (ջր)):
սուլֆատ, SO_4^{2-} (ջր)	Տալիս է սպիտակ նստվածք Ba^{2+} (ջր)-ի հետ (անլուծելի է ուժեղ թթուներում):
սուլֆիտ, SO_3^{2-} (ջր)	Տալիս է սպիտակ նստվածք Ba^{2+} (ջր)-ի հետ (լուծելի է ուժեղ թթուներում):

Աղյուսակ 3

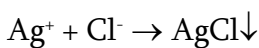
Իոն	Դիտարկումներ			
	$NaOH$ (ջր)	NH_3 (ջր)	Na_2CO_3	Na_2SO_4
<i>ալյումին,</i> Al^{3+} (ջր)	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում լուծելի:	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում անլուծելի:	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում անլուծելի:	-
<i>բարիում,</i> Ba^{2+} (ջր)	Նստվածք չկա (եթե ռեագենտները մաքուր են):	Նստվածք չկա:	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում անլուծելի:	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում անլուծելի:
<i>Նրկաթ (II),</i> Fe^{2+} (ջր)	Սպիտակավուն/կանաչ նստվածք, որը օդի հետ շփումից վեր է ածվում շագանակագույն նստվածքի, ավելցուկում անլուծելի:	Սպիտակավուն/կանաչ նստվածք, որը օդի հետ շփումից վեր է ածվում շագանակագույն նստվածքի, ավելցուկում անլուծելի:	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում անլուծելի:	-
<i>Նրկաթ (III),</i> Fe^{3+} (ջր)	Կարմրա - շագանակագույն , ավելցուկում անլուծելի:	Կարմրա - շագանակագույն նստվածք, ավելցուկում անլուծելի:	Կարմրա - շագանակագույն նստվածք, ավելցուկում անլուծելի, գազի անջատում:	-
<i>ցինկ,</i> Zn^{2+} (ջր)	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում լուծելի:	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում լուծելի:	Սպիտակ նստվածք, ավելցուկում անլուծելի:	-

Ա լուծույթը իրենից ներկայացնում է 0.5Մ աղի լուծույթ (օր՝ $ZnCl_2$, $ZnSO_4$, $BaCl_2$, $FeCl_3$, $Al_2(SO_4)_3$): *Լուծույթը պատրաստել թորած ջրով:*

Ուղղորդող եզրակացություն

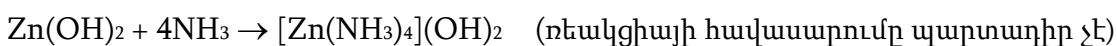
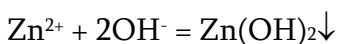
Օրինակ $ZnCl_2$ -ի դեպքում

Ա լուծույթը $AgNO_3$ -ի ջրային լուծույթի հետ տալիս է սպիտակ նստվածք, որը լուծվում է ամոնիակի ջրային լուծույթում, որից հետևում է, որ անիոնը Cl^- է, քանի որ Br^- ի դեպքում առաջացած նստվածքը ամոնիակաջրում քիչ լուծելի է:

արծաթի(I)
դիամին հիդրօքսիդ
(լուծելի է)

Ա լուծույթը ամոնիակաջրի հետ առաջացնում է սպիտակ նստվածք, որը լուծելի է ավելցուկ ազոանյութում, ինչից հետևում է, որ կատիոնը Zn^{2+} է, քանի որ Al^{3+} -ի դեպքում առաջացած նստվածքը անլուծելի է ամոնիակաջրի ավելցուկում:

ցինկի
տետրամին հիդրօքսիդ
(լուծելի է)

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Սահակյան Լ. և ուրիշն. Քիմիա 7: Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2018:
2. Սահակյան Լ. և ուրիշն. Քիմիա 8: Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2019:
3. Սահակյան Լ. և ուրիշն. Քիմիա 9: Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2020:
4. Ադամյան Ռ., Ղոչիկյան Տ., Սիմոնյան Գ. Քիմիայի լաբորատոր աշխատանքներ: Ձեռնարկ: Երևան, «Զանգակ», 2013:
5. [Metals activity series](https://www.auburn.wednet.edu). <https://www.auburn.wednet.edu>.
6. [Analysis of cations](http://www.colby.edu). <http://www.colby.edu>.
7. Laboratory manual for general chemistry 1CHE 1401, 2015 Al Akhawain university.
8. Randall, J. Advanced Chemistry with Vernier, 2013.
9. G.S.E Chemistry Handbook, 2018.
10. AS and A level Chemistry Practical Handbook, 2017, p.113.
11. Ավետիսյան Կ. Գործնական և լաբորատոր աշխատանքները 9-րդ դասարանում, մեթոդական ձեռնարկ, 2011:
12. Ավետիսյան Կ., Մեծլումյան Վ. «Քիմիա» 9, գործնական աշխատանքներ քիմիայից:
13. Ավետիսյան Կ., Մեծլումյան Վ. «Քիմիա» 8, գործնական աշխատանքներ քիմիայից, աշխատանքային տետր: